

TREBALL FINAL DE GRAU

GRAU EN FILOSOFIA

*LA PSICOANÀLISI A LA HISTÒRIA
DE LA FOLLIA A L'ÈPOCA CLÀSSICA*

Autor/a: Irene Tapiola Peña

Tutor/a: Anna Quintanas Feixas

Data d'entrega: 3 de juny de 2016

Lloc: Facultat de Lletres, Universitat de Girona

Índex

1. Introducció.....	4
2. El recorregut de la <i>Història de la follia a l'època clàssica</i>	7
3. Contraposició entre el llenguatge de l'obra i el llenguatge de la psicoanàlisi. ..	15
4. “Ser just amb Freud”. Crítiques de Derrida a Foucault.	29
5. Conclusió.....	45
6. Bibliografia.	49

1. Introducció.

El present treball sorgeix del nostre interès per l'obra de Michel Foucault, un pensador anti-essencialista que es centra en problematitzar tots aquells discursos de les ciències humanes que, gràcies al valor de veritat que els hi ha atorgat la cultura occidental, han generat uns efectes de poder. Aquestes relacions entre el saber i el poder han creat uns dispositius que han estructurat una sèrie de pràctiques per tal de controlar la societat moderna.

Aquest interès pel filòsof francès sorgí gràcies a la professora Quintanas, qui en l'assignatura "Biopolítica", va fer efectiva una primera aproximació al filòsof post-estructuralista. A causa d'això va ser possible conèixer, a grosso modo, un dels grans filòsofs de la post-modernitat.

Tanmateix, en aquell moment ens vam interessar per la tesi doctoral *La història de la follia a l'època clàssica*, presentada el 1961, on Foucault tracta el tema de la follia i, a través d'una laboriosa i àmplia recerca d'arxius d'èpoques anteriors, desmitifica les històries segons les quals la psicologia i la psiquiatria es mostren com la culminació d'un procés d'humanització de les antigues formes d'entendre i tractar la follia. Es tracta, per Foucault, de posar un signe d'interrogació sobre aquest discurs, el de la psicopatologia, que identifica la malaltia mental –objecte del seu coneixement– com una entitat natural i atemporal.

D'aquesta manera ens vam aproximar a aquesta extensa obra del filòsof, no obstant, no va ser una aproximació molt aprofundida i, per tant, vam sentir la necessitat d'investigar més sobre el tema en qüestió trobant idònia l'oportunitat de fer-ho en el Treball Final de Grau que aquí presentem. El nostre propòsit actual és portar a terme una anàlisi molt més detallada de l'obra i centrar-nos, sobretot, en el paper de la psicoanàlisi en la construcció de la follia com a malaltia mental.

Veurem més endavant que tant la psicoanàlisi, com la psiquiatria i la psicologia entenen la follia com una veritat immemorable i atemporal. Aquesta perspectiva entén que la malaltia mental individual sempre ha existit, però els prejudicis religiosos, les concepcions màgiques i precientífiques del món havien impedit que es consolidés com a objecte d'estudi científic.

No obstant, aquest és el discurs actual sobre la matèria en qüestió, però, seguint el pensament de Foucault, tal vegada només siguem capaços de pensar dins les fronteres del discurs del moment i tot el que creiem saber està limitat a les nostres esquenes, no veiem els seus límits i ignorem, fins i tot, que n'hi hagi. Un discurs amb el seu dispositiu institucional i social –com el de la psiquiatria i la psicoanàlisi- és un *status quo* conformat per lleis, actes, paraules o pràctiques que constitueixen una formació històrica, sigui aquesta la ciència, l'hospital, la sexualitat o l'exèrcit. El discurs en sí és immanent al dispositiu que es modela a partir d'ell.¹

Així doncs, per tal de fer aflorar el dispositiu, en què han sorgit la psiquiatria, la psicologia i la psicoanàlisi, Foucault fa una arqueologia de la follia: una arqueologia que fa emmudir la història oficial d'aquestes ciències perquè analitza els seus discursos a partir de “la descripció més precisa, més exacta d'una formació històrica en la seva nuesa”², és a dir, busca les causes de la follia en l'àmbit material i contingent d'una experiència històricament constituïda, conformada per pràctiques institucionals, processos socioeconòmics i formes de discurs d'on sorgeix la figura cultural de la malaltia mental.

D'aquesta forma, Foucault ens ofereix una gènesi de les pràctiques socials i discursos que han constituït les condicions de possibilitat de la construcció de la follia i, més tard, de la malaltia mental.

Tanmateix, el que caracteritza el seu pensament és l'anti-essencialisme, per tant, el valor de la seva indagació històrica rau en l'aposta per la desnaturalització de la bogeria, ja que la història de la follia en la seva constitució com a objecte de coneixement desmenteix que es tracti d'una entitat natural, en contra del discurs de la psiquiatria que, encara en l'actualitat, està completant el procés en el qual el concepte de malaltia mental és entès en analogia amb la natura. Així, Foucault, a través de l'arqueologia de la follia, mostra com aquesta se'ns planteja com a construcció social.

D'aquesta manera és com trobem la follia situada com a element d'exclusió dins la tradició de la cultura occidental: és la mostra de la forta intolerància de la societat

1 Veyne, P. (2009). *Foucault: Pensamiento y vida*. Barcelona: Paidós. p. 39.

2 Ibid., p. 16.

davant el desconegut, l'atzar i el caos. Ha servit a la raó moderna per reafirmar-se en la mesura que configurava el registre de l'alteritat –categoria necessària per tota societat basada en l'estratificació i la marginació.- Així, és com s'ha establert la dicotomia entre raó i desraó: necessitat d'excloure allò diferent, nociu pels valors morals de l'època en qüestió i, que alhora, serveix a les ciències “psi” d'eina per controlar la societat, per formar-se com a dispositiu que genera veritats i, que a través d'elles, la societat sigui guiada fins aconseguir certa homogeneïtat:

“Aquesta heterogènia població va compondre l'ombrívola silueta d'una experiència de finalitats més policials o executives que jurídiques o mèdiques, a la que Foucault denomina experiència de la desraó.”³

Així doncs, a través de l'estudi de les diverses èpoques que utilitzaven ritus d'exclusió i amb l'aprofundiment en l'estudi dels dispositius que han aconseguit alienar la follia, Foucault ens mostrarà que la follia no és una realitat biològica independent, sinó un producte de la relació social, un fet cultural no aliè a l'ètica d'una determinada època. Establir els límits entre seny i follia és una estratègia molt factible per organitzar una societat, no obstant, Foucault ens mostrarà com el foll i l'home de seny no s'acaben separant mai del tot: ens presentarà, aleshores, a aquells artistes, pensadors i literats moderns que amb les seves obres van ser capaços de sortir-se dels límits imposats i franquejar la línia del silenci que se'ls hi havia imposat des d'èpoques anteriors. Conseqüentment, la follia forma part del món modern i constitueix un nucli irreductible de la constitució humana.

No obstant, el punt d'interès en aquest treball és el paper de la psicoanàlisi: discurs que sembla trencar amb la tradició d'exclusió de la follia, però que no és més que simple aparença. Foucault desemmascara el joc de mans de Freud que, tot i dotar al boig amb la paraula, no ha aconseguit alliberar al foll, ans al contrari, segueix en la mateixa línia que tots aquells que van ajudar a contribuir al silenci dels bojós deixant entreveure que la pràctica psicoanalítica ha estat un de tants rituals d'exclusió.

3 Sauquillo, J. (2001) *Para leer a Foucault*. Madrid: Alianza Editorial. p. 60.

És ben sabut que la psicoanàlisi és un tema recurrent en tota l'obra de Foucault. Alguns autors denuncien que al llarg de l'obra del filòsof aquesta ocupa una posició ambigua, oscil·lant entre valoracions positives i negatives, per tant, com si formés un moviment de frontissa. Cal, però, tenir en compte que el pensament de Foucault evoluciona des de l'etapa arqueològica –on se situa la seva tesi doctoral- fins l'etapa genealògica, on hi introdueix, de forma explícita, la qüestió del poder. Malgrat les diferències, però, en ambdues etapes, tot i que des d'una perspectiva diferent, Foucault es centra en investigar tots aquells mecanismes que intervenen en la nostra societat com a dispositius de control sobre els individus. Així, cal indicar que la psicoanàlisi és abordada des de diferents perspectives, però sempre estarà present en les seves obres en tant que dispositiu que genera veritats i actua a través d'aquestes.

D'aquesta manera, en aquest treball farem una breu introducció a *La història de la follia a l'època clàssica*, analitzarem en quin paper es situa la psicoanàlisi, per tant, quin paper juga dintre aquesta arqueologia i construcció de la follia, com també ho farem sobre aquells artistes, filòsofs i literats que sortegen el camp de la significació i, per tant, escapen als límits imposats per la racionalitat de l'època i, finalment, analitzarem les crítiques que Derrida projecta cap a Foucault sobre aquest tema tant controvertit i intentarem, des del nostre punt de vista, argumentar o deconstruir, si s'escau, aquestes crítiques derridianes.

Finalment, creiem necessari indicar que som conscients de l'amplitud de l'obra foucaultiana i de la dificultat d'aproximació a un pensament tant complex. No obstant, per aquest motiu aquesta recerca del pensament de Foucault no mor aquí, ans al contrari, aquest treball ens servirà d'impuls per seguir investigant sobre la genialitat del pensament d'aquest filòsof.

2. El recorregut de la *Història de la follia a l'època clàssica*.

Foucault, per iniciar la seva arqueologia, ens transporta a finals de l'Edat mitjana, on desapareix la Lepra però no el que aquesta comportava, a saber, els valors i imatges que s'havien unit al personatge del leprós, és a dir, el que romandrà serà el seu sentit d'exclusió que adoptarà, casi dos segles després, la follia. No obstant, abans cal recórrer

totes les experiències del Renaixement on, per exemple, apareix la figura de *La nau dels bojós*, “vaixells que transportaven, d’una ciutat a altre, els seus carregaments d’insensats”⁴. Aquests, transportats pels mariners i per l’aigua, que era un element de purificació, es perdien en certes ciutats importants alliberant la seva presència a la ciutat de la que procedien. Fet que ens mostra un de tants exilis rituals. Tanmateix, el vaixell simbolitza tota una inquietud sorgida repentinament en l’horitzó de la cultura europea a finals de l’Edat Mitjana: “la bogeria i el boig arriben a ser personatges importants en la seva ambigüitat: amenaça i cosa ridícula, vertiginosa desraó del món i ridiculesa dels homes.”⁵

Així, en el segle XV apareix la formulació del tema en la literatura i en la iconografia. Trobem en aquestes arts una diferent manera d’entendre i representar la follia: en la iconografia la bogeria era considerada com una gran desraó, de la que el boig no és culpable. D’altra banda, però, s’entén al boig com al posseïdor de veritat, de la veritat última de l’ésser humà; la follia no és altre cosa que la forma de la mort en vida i mostra, al mateix temps, el fons animal i bestial de tot home que es deixa dominar pels seus desitjos i passions. D’aquesta manera, la follia és entesa com a resultat de la temptació, del pecat de deixar-se arrossegar per les passions de la carn i la bestialitat. Totes les pintures de l’època mostren al boig amb formes monstruoses, deformades, terrorífiques, formes que apareixen, per exemple, en la pintura de El Bosco. Ens trobem davant l’experiència cosmo-tràgica de la follia, ja que el boig mostra les forces ocultes que es troben en tot ésser humà. Per tant, és la posada en escena de l’animalitat de l’home, tot i que, al mateix temps, rau en aquesta el saber prohibit, tancat i esotèric que l’home racional no posseeix.

Per contra, es desenvolupa una concepció oposada a la que trobem en la iconografia: els temes literaris, filosòfics i morals, que seran la vessant crítica, conceben la follia com aquella que condueix les debilitats humanes. La follia, aquí, ja no se situa amb les forces subterrànies sinó que, com manifesta Erasme de Rotterdam, té a veure amb l’home, amb les seves debilitats, somnis, il·lusions: “la follia ja no té tant a veure amb la

4 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. I):p. 21.

5 Ibid.,p. 28.

veritat i amb el món, com amb l'home i la veritat de si mateix que ell sap percebre.”⁶ És d'aquesta manera com desemboca en un univers plenament moral.

Veiem, doncs, la separació entre les dues formes d'experiència de la folia entre les que no deixarà d'augmentar la distància. La consciència crítica de la folia es posicionarà cada vegada més en relleu, mentre que les figures tràgiques entraran progressivament en l'ombra. No obstant, no parlem d'una destrucció radical sinó més aviat d'una ocultació. Per aquesta raó l'experiència clàssica i, a través d'ella, l'experiència moderna de la folia no pot ser considerada com una figura total que així arribaria finalment a la seva veritat positiva: és una figura fragmentada, un conjunt desequilibrat per tot el que oculta. Tanmateix, com expressa Foucault: “sota la consciència crítica de la folia i les seves formes filosòfiques o científiques, morals o mèdiques, no ha deixat de vetllar una sorda consciència tràgica.”⁷

A partir d'aquest fet podem començar a jutjar l'experiència de la folia que s'estén des del segle XVI fins a dia d'avui i que deu l'origen del seu sentit a aquesta absència. Foucault denuncia que la rectitud que condueix el pensament racional fins l'anàlisi de la folia com a malaltia mental ha de ser reinterpretada: sembla, doncs, que sota cada una de les seves formes amaga de manera més completa, i també més perillosa, aquesta experiència tràgica a la que no ha aconseguit reduir del tot.

És a partir d'aquest auge de l'experiència crítica de la folia quan comença a prendre força la idea que la folia és una forma relativa de la raó, s'integra a ella de manera que una és definida per l'altre, a saber, si ja era notori el pes que havia guanyat l'experiència crítica de la folia, ara es veurà reforçada pel gest de Descartes, el qual, situant la folia al costat del somni en el procés del dubte metòdic que el condueix al cèlebre *cogito ergo sum*, arribarà a la conclusió que la folia queda exclosa del subjecte que dubta i pensa. Tanmateix, si la folia desapareix de l'exercici mateix de la raó, aquesta es troba fortificada en plena possessió de sí mateixa. Per tant, “ara, la folia, ha atracat entre les

6 Ibid.,p. 45.

7Ibid.,p. 51.

coses i la gent. Retinguda i mantinguda, ja no és vaixell sinó hospital.”⁸ L’hospital del segle XVII és l’encarnació física de l’elogi a la raó.

D’altra banda, al cantó del gest cartesià, en l’àmbit de les pràctiques socials, el 1656 es funda l’Hospital General de París que representarà un estrany poder que el rei estableix entre la policia i la justícia, situat en els límits de la llei: és el tercer ordre de repressió que s’estén per tot Europa. Aquest centre d’internament no funcionarà inicialment com un establiment mèdic sinó com quelcom intermig entre una presó, un centre policial i un espai de tancament i tortura destinat als alienats, malalts, pobres i indigents.

El que Foucault anomena “el gran tancament” té a veure amb una transformació en la percepció de la pobresa. D’ara en endavant la misèria ja no es troba en una relació de glòria o humiliació com era el cas de l’Època Medieval, sinó que se situa en una relació d’ordre i desordre, els miserables seran aquells que posen en perill el bon funcionament de l’Estat. Un Estat caracteritzat per la constitució de la monarquia absoluta i l’animat renaixement catòlic on és notori l’afany burgès de posar ordre en el món de la misèria: el desig d’ajudar i la necessitat de reprimir; el deure de la caritat i el desig de castigar. Així, neix una nova sensibilitat davant la misèria i els deures d’assistència, noves formes de reacció davant els problemes econòmics que comportà la crisi i l’ociositat, una nova ètica del treball i també el somni d’una ciutat on l’obligació moral es confon amb la llei civil gràcies a les formes autoritàries de l’extorsió. Fora de les èpoques de crisi, el confinament adquireix un altre sentit, ja no es tracta de tancar als sense feina sinó de donar feina als que estan tancats i fer-los, així, útils per la prosperitat general.

Així, al classicisme, per primera vegada, la follia és percebuda a través d’una condemna ètica de l’ociositat i dintre d’una immanència social garantida per la comunitat del treball. Aquesta comunitat adquireix un poder ètic que li permet rebutjar totes les formes d’inutilitat social. Si existeix la follia en l’època clàssica és perquè ha franquejat les fronteres de l’ordre burgès, per sortir-se dels límits sagrats de l’ètica acceptada. És d’aquesta manera com la follia ja és plenament categoritzada com a desraó. Per tant, veiem que l’Hospital General a més de tenir aparença d’un taller de treball forçat, té un estatut ètic, a saber, una institució moral encarregada de castigar, de corregir una certa absència moral que no podria ser reformada sinó per la sola severitat de la penitència.

⁸ Ibid.,p. 72.

Així doncs, la casa de confinament en aquesta època és el símbol més dens d'aquesta "policia" que es concep a si mateixa com equivalent civil de la religió per edificar una ciutat perfecte. L'internat ha funcionat com un mecanisme social que ha permès eliminar els elements que resultaven heterogenis o nocius, és l'eliminació dels "asocials": presagi de l'hospital psiquiàtric. Tanmateix, aquesta forma d'exclusió que es fa patent en l'internat estava destinada a corregir, a saber, no amb la idea de curació sinó més aviat en temes d'arrepentiment: el que guiava aquesta correcció era el domatge.

Per altra banda, apareix tota una sensació de pànic associada a aquests nous mecanismes de tancament. Aquestes institucions es relacionaven amb la podridura i d'allò sòrdid, amb possibles focus d'infecció i contagi de la societat. Així, serà a través d'aquesta por com sorgeix la medicina –l'única capaç de curar aquest mal- i, amb ella, les relacions entre metge i pacient que s'aniran convertint en l'element constituent.

Arribant, així, a una nova etapa en la trajectòria de la follia: és al segle XVIII on es dona el context on es produirà la desunificació de la follia de la seva veritat –desraó-. Serà així com la follia s'alliberarà de la desraó a través d'una percepció que la individualitzarà i que, finalment, li donarà el seu estatut d'objecte. I serà en aquest moment que es podrà contemplar el naixement de la psicologia, la qual fent referència a una necessitat moral, li proporcionarà un medi de curació al voltant del càstig. És, doncs, en aquesta nova reorganització de la follia on va aparèixer la nova figura de l'asil –espai ja dedicat únicament als bojos.-

És en aquesta nova construcció de l'asil on apareixen els presumptes alliberadors de la follia: Pinel i Tuke que li atribuiran a la follia un estatut positiu i instauraran el tractament humà dels alienats, abolint les cadenes i els maltractaments, i així, catalogaran l'internament com a espai de veritat. Aquest ha de ser espai de veritat, és a dir, de llibertat per satisfer els impulsos que la dominen -segons Pinel, "la llibertat internada cura per sí mateixa ja que vincula millor la imaginació que les cadenes"⁹- i, també, ha de ser espai de coacció. És sobre aquesta base que reposarà l'experiència moderna de la follia. De la mateixa manera, s'ha substituït el terror lliure de la follia per l'angoixa tancada de la responsabilitat que generarà una reclusió que Foucault catalogarà com a instrument d'uniformitat moral i denuncia social: es tracta

9 Ibid., p. 148.

d'aconseguir síntesis morals i d'assegurar una continuïtat ètica entre el món de la follia i de la raó. Per tant, veiem la continuïtat que garanteix l'internament en deixar la follia en un àmbit plenament moral.

Per a Foucault resulta clau el fet d'adonar-se que l'internament només va poder prendre les seves cartes de noblesa mèdica sobre la base d'aquesta valoració moral. Gràcies a l'ascensió de la medicina positiva, va poder anar cobrant un valor terapèutic mitjançant el reajustament de tots els gestos socials i polítics anteriors fins a convertir la intervenció sobre la follia en espai de curació. De manera que la follia ha quedat reduïda a objecte, a saber, s'ha convertit en allò pel que l'home pot tenir un domini objectiu de sí mateix. Per tant, és en aquest precís instant quan la follia deixa de ser follia per instal·lar-se com a malaltia mental, absolutament allunyada del motlle originari que la lligava amb la desraó.¹⁰

Així, com anuncia Foucault, “l'eventualitat, per l'home, d'estar boig i la possibilitat de ser objecte s'han reunit a finals del segle XVIII, i aquesta trobada ha fet néixer, a la vegada, els postulats de la psiquiatria positiva i els temes d'una ciència objectiva de l'home.”¹¹ Nogensmenys, les llegendes de Pinel i Tuke transmeten uns valors místics que la psiquiatria del segle XIX acceptarà com a proves de naturalesa. Amb la figura de l'asil apareix el personatge del metge -aquell capaç de curar- que encarnarà, en sí, un saber esotèric, diví i satànic que l'ha permès destruir les alienacions. És d'aquesta manera com la parella metge-malalt s'enfonsa en un món estrany on el darrer acceptarà abandonar-se entre les mans del metge, a una voluntat que sent com a màgica i a una ciència d'endevinació, convertint-se, així, en “l'altre.” La noció d'alienació porta implícita aquesta idea de pèrdua de sí mateix, de convertir-se en un altre del que s'és, és a dir, el boig es converteix en l'altre. És a partir d'aquest instant quan es comença a desenvolupar la idea de l'alteritat radical del foll. Tanmateix, això “altre” serà tot allò rebutjat i expulsat més enllà dels límits de la raó.

Foucault va definir així l'arqueologia del silenci que va portar a terme en la seva tesi doctoral: “la història de la follia seria la història d'allò altre, d'allò pel que una cultura és alhora interior i estrany i ha de, per això, excloure's (per conjurar un perill interior),

¹⁰ Louis Althusser anunciarà que la constitució de tot objecte es refereix a la exposició d'un camp que estructura allò “visible” i allò “invisible”. La formació de qualsevol objecte deriva d'una certa relació de necessitat pel que allò “visible” exclou allò “invisible” i condiona la possibilitat d'un objecte científic.

¹¹ Ibid.,p. 189.

però tancant-lo (per deduir l'alteritat). Per tant, *Història de la follia a l'època clàssica* realitza una anàlisi dels gestos a través dels que es juga a la relació raó/alteritat.”¹²

Així, la parella metge-malalt és aquella on es lliguen i deslliguen totes les alienacions. Com indica Foucault, és en Freud on convergeix tota la psiquiatria del segle XIX, ja que és l'únic que ha acceptat seriosament la realitat de la parella metge-malalt sense intenció d'ocultar-la. Per tant, seria la figura de Freud la que hauria permès il·luminar totes les estructures de l'asil amplificant les virtuts del metge com a taumaturg, preparant els seus poders totals en un estatut casi diví i reagrupant els valors deixant-los en la mà del metge. D'aquesta manera s'ha creat, doncs, la situació psicoanalítica on, “per un curtcircuit genial, l'alienació arriba a ser desalineació, perquè, dintre del terapeuta ella arriba a ser subjecte”.¹³ Per tant, el metge, en tant que figura alienant, segueix essent la clau de la psicoanàlisi. Així, Freud no podrà escoltar les veus de la desraó: la psicoanàlisi segueix essent estrany al treball de la desraó.

A partir d'aquest moment, la desraó quedarà reservada a les obres de certs pensadors, escriptors i artistes: serà en ells on es manifesti amb tota lluminositat: “des del segle XVIII, la vida de la desraó no es manifesta ja sinó en el fulgor d'obres com les de Hölderlin, les de Nerval, de Nietzsche o d'Artaud, indefinidament irreductibles a aquelles alienacions que es curen.”¹⁴

Des del segle XVII, follia i malaltia mental –dirà Foucault- han ocupat el mateix espai en el camp dels llenguatges exclosos, a saber, el de l'insensat. Tanmateix, Descartes, en el seu moviment cap a la veritat, fa impossible el lirisme de la desraó. No obstant, ara, la follia retorna a aquest àmbit però adoptant un idioma antropològic. El que es percep en aquest idioma és una aproximació a la veritat, a la veritat de la individualitat, és a dir, de l'home. Abandona la posició que adoptà en el Renaixement per renéixer com a explosió literària i artística: “descobriments del fet que en l'home tot interior és també exterior, que l'extrem de la subjectivitat s'identifica amb la fascinació immediata de l'objecte.”¹⁵ D'aquesta manera, ens trobem davant d'una estructura antropològica de tres termes: l'home, la seva follia i la seva veritat que, definitivament, ha substituït l'estructura

12 Foucault, M. (1986). *Las palabras y las cosas*. Barcelona: Planeta.p. 15.

13 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. II): p. 261.

14 Ibid., p. 263.

15 Ibid., p. 273.

binària de la desraó. Així, veiem que es revela la veritat elemental de l'home: “aquesta el redueix als seus desitjos primitius, als seus mecanismes simples, a les determinacions més urgents del seu cos.(...) El boig mostra fins on han pogut empènyer-lo les passions, la vida de societat, tot allò que l'aparta d'una naturalesa primitiva.”¹⁶ Veiem, per tant, que la folia segueix lligant-se a la civilització i al seu malestar.

Donat que la folia descobreix la seva veritat, és a partir d'aquesta que serà possible la curació, “la folia no és la pèrdua abstracta de la raó, sinó contradicció en la raó que encara no existeix.”¹⁷ Per tant, entrada total en escena de la medicina i la psicoanàlisi que tindran com a finalitat revocar aquesta contradicció en la raó.

La psicoanàlisi, com anuncia Foucault, dotarà a la folia de llenguatge –restablirà el diàleg trencat entre la folia i la desraó- i, com a gran supressió de les prohibicions, atorgarà a aquest diàleg una paraula que no remetrà a res més que a la seva pròpia implicació. Així, Freud reconeix la reserva de sentit que posseeix la folia i amb un impol·lut joc de mans li atribueix un idioma que no és res més que la implicació de sí mateix. Per tant, des d'aleshores “la folia s'ha convertit en un no llenguatge, perquè arriba a ser un llenguatge doble que no diu res.”¹⁸ Per tant, Foucault posa al descobert el joc de mans de Freud per fer callar al logos de la desraó fent remuntar les seves paraules fins a elles mateixes: fins a aquella regió d'auto-implicació on no es diu res.

Veiem, doncs, que aquesta història sobre les diferents formes d'experiència de la folia ens transporta a una història, que com dirà Foucault, és, de fet, una arqueologia del silenci, d'aquella regió de silenci en que totes les èpoques anteriors han intentat transportar la folia. Un silenci de la desraó: d'aquella veritat que no interessa escoltar. Així, com assenyala Maurice Blanchot, la *Història de la folia a l'època clàssica* no és tant una història de la folia com l'esbós d'una història dels límits, d'uns gestos obscurs que són rebutjats per una cultura com a pura exterioritat. Podríem dir que Foucault concep la folia coma experiència límit en la cultura occidental on, a partir de Descartes, es vinculen a ella els conceptes d'alteritat i de negativitat pel seu sòlid vincle amb la desraó tot i ser, aquesta, la condició de possibilitat de la raó.

16 Ibid., p. 275.

17 Ibid., p. 276.

18 Ibid., p. 336.

Queda evidenciat, doncs, que en la contemporaneïtat, seguint en la línia de la història que ens precedeix, “existeix la malaltia quan l’individu no pot controlar, al nivell de les seves reaccions, les contradiccions del seu medi, quan la dialèctica psicològica de l’individu no pot trobar-se amb la dialèctica de les seves condicions d’existència.”¹⁹ És important tenir en compte que tota societat ha generat les seves formes específiques d’exclusió, ha nominat les seves pors i temors i ha escollit personatges per exercir el seu gest de separació. Veiem, per tant, que una vegada més en la història de la nostra cultura, la catalogació de les malalties mentals és una forma d’exclusió dels insensats; d’aquells que no s’adapten als comportaments esperadament “adequats”. Per tant, la malaltia mental es transforma en mecanisme social, regulat i determinat per les ciències “psi” per patologitzar l’heterogeneïtat humana.

Foucault, tot i no fer-ho explícitament visible en aquesta obra, relaciona el saber (saber propi de les ciències humanes) amb les relacions de poder. Per tant, fa palesa les dues formes de poder que s’executen al voltant de la folia, a saber, una basada en la exclusió –model de la lepra- i una altra organitzada entorn a la disciplina del subjecte on intervenen diverses institucions com l’asil. Parla d’un poder –que desenvoluparà en les obres dels anys 70- que es capitalitza mitjançant la vigilància i que descriu els mecanismes i estratègies amb les que es produirà la “veritat”.

Així, en la *Història de la folia a l’època clàssica* es realitza una descripció del paper que juguen les pràctiques extra discursives en la formació d’objectes científics. Tanmateix, qüestiona els grans relats unificadors per indagar en l’origen contingent, plural i dispers de les formes específiques d’experiència que es delimiten i es transformen de manera continuada. D’aquesta manera, el filòsof anti-essencialista suspèn el caràcter natural i evident de la folia per retornar-la a l’espai constituent de pràctiques històriques contingents.

3. Contraposició entre el llenguatge de l’obra i el llenguatge de la psicoanàlisi.

La *Història de la folia a l’època clàssica* ha obert alguns dels temes fonamentals que han estat vigents en totes les obres de Foucault, a saber, l’ésser originari del llenguatge,

19 Morey, M. (2014). *Escritos sobre Foucault*. Madrid: Sexto piso. p. 139.

l'experiència dels límits i la descripció de les pràctiques a través de les que la racionalitat es constitueix en la història.

Quan Foucault escriu *Les paraules i les coses: Una arqueologia de les ciències humanes* –publicada el 1966– concep el llenguatge com la forma bàsica d'ordenació de l'experiència i de construcció de la subjectivitat: el llenguatge ens precedeix. El llenguatge d'una època organitza els codis fonamentals d'una cultura i, amb ells, les seves tècniques, els seus valors i pràctiques, establint, així, els límits d'allò pensable i d'allò perceptible. Tanmateix, es refereix al llenguatge representatiu, és a dir, discursiu com a límit de la nostra expressió. No obstant, en *La història de la follia a l'època clàssica* mostra l'oposició d'aquest llenguatge amb l'experiència tràgica de la literatura moderna, és a dir, amb les obres de tots aquells artistes, pensadors i escriptors que optaran per aquella forma d'expressió que es caracteritza per l'oposició entre significat i significat i que, a través d'un no-llenguatge manifestaran aquesta alteritat silenciada enguany.

Hem vist que dins aquesta tradició de la cultura Occidental que té com a objectiu principal silenciar la follia, aquesta, no conforme amb aquest silenci, brota dels racons més insòlits. Ho trobem en l'experiència del Renaixement, més en concret en la iconografia de l'època, on en oposició a la vessant crítica, la follia és equiparada a la gran desraó de la que el boig no és culpable, no obstant, manté un estret vincle amb la veritat última de l'ésser humà. Aquesta experiència cosmo-tràgica de la follia mostrava les forces ocultes que es troben en tot home: l'home de desraó posseeix un saber esotèric i tancat que l'home racional no posseeix.

Tot i ser silenciats pel gest de Descartes torna a brollar aquest sentit cosmo-tràgic en la follia. Ara és al segle XVIII, quan s'esdevé la reaparició de la follia en el domini del llenguatge, “d'un llenguatge en que se li estava permès parlar en primera persona i enunciar, entre molts propòsits irrellevants i en la gramàtica insensata de les seves paradoxes, quelcom que tingués una relació essencial amb la veritat.”²⁰

Troblem, així, que la follia del segle XVIII torna a tenir relació amb la veritat, és la veritat més pròxima al naixement de la subjectivitat i aquesta es troba prop del somni, ja que aquest “és la revelació de l'essència mateixa de l'home, el procés més particular i

20 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. II): p. 271.

més íntim de la vida.”²¹ Així, somni i folia es troben lligats en el procés d’enunciar aquest secret insensat de l’home.

Per tant, després del gran silenci del classicisme, la folia recobra el seu idioma que serà explosió literària i artística. Tanmateix, ja no es pot veure al foll de la mateixa manera sinó que, aquest, com a posseïdor de la veritat més secreta de l’home, serà observat amb més neutralitat i més passió, a saber, més neutralitat perquè en ell es descobriran les veritats més profundes de l’home on s’ensenya el que és i més passió perquè l’home de raó no el podrà reconèixer sense reconèixer-se a sí mateix.

Així, veiem que el boig, amb un mateix moviment, es col·loca, d’una banda, com a objecte de coneixement de les ciències “psi” que seran aquelles que l’objectivaran i reduiran a pur silenci, però, alhora, es posiciona com a reconeixement de totes les veritats més profundes i comunes a tot home que el redueixen als desitjos més primitius, a les passions i a les determinacions més urgents del seu cos: enfonsament en el determinisme del cos on triomfa allò orgànic.

Foucault, a través de Goya, ens plasma l’anteriorment dit, a saber, Goya, a través de la seva explosió artística, mostra com l’home endinsat en la seva nit es troba avocat a la seva veritat. En la seva obra *El pati dels bojós* mostra tots aquests cossos abandonats dintre els murs, són aquells que s’oferien a les cadenes i als fuets. És un llenguatge pròxim al món de Pinel abans de l’alliberació.

D’altra banda, el Goya d’*Els disbarats* i d’*El somni de la raó* “ja no fa referència al conjunt de cossos llançats a la presó sinó a la de l’home llençat a la seva nit.”²² Goya, amb la transcendència d’aquestes obres on no hi ha paisatge, ni fons, ni llenguatge de cap món, sinó que només deixa veure l’home i els seus neguits, fa la primera figura de l’idioma universal: es tracta de la nit de la desraó clàssica on l’home es comunica amb el que té de més profund i solitari:

“A partir d’aquí els propis rostres es descomposen (...) és una folia que està sota la màscara, una folia que mossega els rostres, que rossega els trets de la cara; no hi ha ja ni ulls ni boques, sinó mirades que venen del no res i que es fixen en res o crits que sorgeixen de forats negres(...). La folia ha arribat a ser en l’home la possibilitat d’abolir

21 Ibid., p. 272.

22 Ibid., p. 292.

tant l'home com el món.”²³ Així, el que denoten aquestes obres és el començament i el final de tot, és l'últim recurs: o bé pot ser el moviment cap a la llibertat del primer home o la conclusió de l'últim moribund.

Tanmateix, aquest idioma de la follia és, per aquells que poden acollir-lo, tals com Nerval, Artaud, Hölderlin, Sade, Nietzsche, Van Gogh, entre d'altres, les paraules de la desraó clàssica, però, encarnades en els crits i el furor. Se li és donada, a la follia, una posició en la cultura occidental fora dels límits establerts pels que la recloïen.

És a través d'ells com la desraó continua vetllant en la seva nit. Així, el món occidental ha trobat l'esquinç de la raó per superar-la. Ho ha fet a través de la violència –en les obres d'autors com Goya, Sade, Artaud, Nietzsche, etc. on la naturalesa es torna violenta- i, així, han fet reviure l'experiència tràgica per sobre de les promeses de la dialèctica.

Aquests artistes representen l'experiència tràgica de la follia com a experiència dels límits: han aconseguit escapar de l'empresonament moral i han reviscut l'experiència de la desraó –situada més enllà de les fronteres de la societat-. Així, aquelles obscures figures realitzen una escletxa en l'experiència artística: és davant d'aquesta forma de follia en la que el filòsof manifesta la seva fascinació i, per tant, deixa entreveure l'injust moviment de conversió en malaltia mental el que era una mera forma de protesta de l'artista.

Nogensmenys, aquests autors pertanyen a les seves obres de la mateixa manera que les seves obres els pertanyen. Foucault mostra una clara diferència entre l'obra del Renaixement i aquesta darrera, a saber, en la iconografia del Renaixement ens trobem en un punt paradoxal: follia i obra estaven lligades més profundament, és a dir, es limitaven mútuament. La follia reduïa l'obra i el llenguatge no pertanyia a l'obra mateixa sinó al deliri i, aquest, inversament, en el moment de ser exposat en l'obra, deixava de ser desraó per ser presentat com a obra. Es tractava d'un esforç integrador que feia notòria la dificultat per discernir quan una obra era pura i únicament inspiració o, en oposició, quan era una obra brollada de la desraó.

Per contra, la follia de Nietzsche o d'Artaud pertany a la seva obra tan profundament com altres elements però d'una manera totalment diferent, a saber, entre la follia i l'obra

23 Ibid., p. 294.

no hi ha hagut una comunicació de llenguatges: “el seu enfrontament és més perillós que abans; i ara quan s’enfronten no perdonen; el seu joc és de vida i de mort.”²⁴

Com bé anuncia Foucault, la follia d’aquests autors ja no es troba dins l’obra sinó que es troba en la falta d’obra, en la presència repetida d’aquesta absència, en el seu buit central. Així, en el moment de proclamar la seva follia a través de l’obra, aquesta darrera queda aniquilada: “la follia és absoluta ruptura d’obra; forma el moment constitutiu d’una abolició que funda en el temps la veritat de l’obra; dibuixa la vora exterior, la línia d’esfondrament, el perfil retallat contra el buit.”²⁵ Així, les paraules llençades contra una absència de llenguatge i l’espai que descriu el terror i el sofriment físic són els elements constitutius de la vertadera obra –sense sentit, silenci o clausura.-

Tanmateix, aquest encaçament per la ruptura o falta d’obra serà, d’ara en endavant, la vertadera obra. Per tant, la follia deixa de ser, primordialment, aquella portadora de veritat que es manifestava en l’obra d’antany per ser la decisió que supera la història. S’ha obert un nou front en la follia representada en l’obra: aquella obra que es submergeix en el món revelant la falta de sentit i deixant entreveure les senyals d’allò patològic obrirà “un buit, un temps de silenci, una pregunta sense resposta, i produeix un esquinçament sense reconciliació que obliga al món a interrogar-se”²⁶: es redescobreix el secret de la desraó.

D’aquesta manera la follia s’ha obert al món modern gràcies a les obres d’alguns dels grans artistes, pensadors i escriptors. D’ara en endavant és el món el que es converteix en culpable, i serà feina seva interrogar-se sobre les obres, sobre la follia, sobre el llenguatge d’aquestes i serà menester donar-li resposta. El món, ara, és responsable d’aquestes obres.

Per tant, veiem com Foucault expressa un punt de fuga d’aquesta experiència pròpia de la modernitat: són precisament els bojos, els artistes, els pensadors i literats -figures marginals- els qui sortegen el camp de la significació i desdoblen el llenguatge on s’expressa la nostra possible i actual experiència i, per tant, els qui dinamiten l’experiència d’una etapa anterior. Seran aquestes figures qui s’encarregaran d’encarnar la força pertorbant, no sotmesa al rituals d’exclusió, on es materialitza una altre

24 Ibid., p. 301.

25 Ibid., p. 302.

26 Ibid., p. 303.

experiència diferent a l'experiència donada en la cultura occidental: aquesta experiència és irreductible als successius moviments de la raó. Així, ambdues figures: certs folls i artistes són les bases d'una experiència que transcendeix i transgredeix els límits del llenguatge a l'hora d'alliberar-lo de tota obediència al discurs –vehicle de l'experiència d'una època-.

La racionalitat clàssica va disposar un ordre classificatori i va instaurar el llenguatge discursiu com a marc necessari del saber i, així, com a constitutiu de l'època. No obstant, aquesta experiència artística trenca amb l'ordre significatiu per no afirmar res més que el pur silenci, l'absència de significació; només hi trobem l'eco de l'experiència del silenci, de la follia i la mort.

Veiem, doncs, com el llenguatge d'aquesta experiència artística encarna més expressivitat de signe que de significació, per tant, és l'expressió de la radical oposició entre significat i significant. Així, el que és rellevant no és la seva significació, els personatges o el seu relat sinó la força significant: no es busca la significació sinó la pura materialitat de l'element d'expressió.

Es tracta d'un pensament a-dialèctic i a-categorial que s'oposa a la sobirania del discurs, a la significació i a la història. Es pot entendre com un contra-discurs. Així, aquest tipus d'experiència artística esdevé una experiència situada en l'espai buit i no-dialèctic del llenguatge que té com a finalitat suportar aquest murmur de la desraó.

Queda evidenciat, doncs, que totes aquestes experiències no racionals com és el somni, la follia, la desraó, la repetició, la derrota del temps, el retorn, etc, expressen la necessitat de sortir del mètode dialèctic i pensar d'una altra manera desprenent-se de les velles categories instaurades des del Renaixement i que han anat consolidant-se amb les diverses estructures d'alienació de la desraó.

Des d'aquest punt de vista, la *Història de la follia a l'època clàssica* pretén l'alliberació de la paraula del foll des de l'altre costat de l'experiència moderna. Com assenyala Derrida, “es tracta d'escapar al llenguatge de la raó per possibilitar l'expressió de la “paraula” salvatge i abrupta de la follia.”²⁷

27 Derrida, J. (1989). *La escritura y la diferencia*. Barcelona: Anthropos. p. 56.

Així, al llarg de l'arqueologia de la follia es mostra, com anuncia Maeterlinck, que “el silenci és l'element en que es formen les grans coses, per que al final puguin sorgir, perfectes i majestuoses, a la llum de la vida que dominaran (...) la vida vertadera, la única que deixa alguna petjada, és tota silenci.”²⁸

D'altra banda, l'experiència oposada al que s'acaba d'exposar es troba en totes aquelles formes terapèutiques o alienants que intenten dominar i recloure la follia. Hem vist que aquestes en són diverses: des de la nau dels bojós, passant pel gran tancament, amb la construcció de l'asil, “l'alliberació” de Pinel i Tuke, i el positivisme, fins a arribar al punt que ara tractarem: la psicoanàlisi.

Com hem vist anteriorment, les formes d'exclusió que han constituït l'experiència de la follia no reparaven en entendre, en dialogar o en fer parlar al foll, simplement es tractava d'una simple reclusió sense interès més enllà de les diverses formes de tancament dels “anormals”. No obstant, a través de la construcció de l'asil, de l'alliberació de Pinel, del positivisme i, amb això, de la posada en escena de la figura del metge, la follia es torna objecte de coneixement on no hi haurà diàleg encara sinó ciència de la observació i la classificació.

Aquesta cosificació de la follia permet separar-la de la desraó i situar-la com a objecte de coneixement. Així, alliberada de les cadenes –gràcies a Pinel- i situada en un asil amb estructures d'una gran família el malalt tendeix a formar una complicitat amb el metge. Aquesta complicitat mostra la ferma estructura dels valors burgesos on predomina el sistema paternal i on el malalt serà el fill obedient que escolta les sentències del pare –metge-, envoltats, ambdós, per una doctrina social i moral. Així, el malalt es troba plenament alienat en el metge que encarna aquest poder taumaturg i esotèric.

Per tant, ens trobem davant d'una objectivació de la follia, d'una cosificació d'ordre màgic que no s'ha dut a terme mitjançant una veritable complicitat sinó a través d'una

28 Maeterlinck, M. (1907) *La inteligencia de las flores*. p. 54- 55. Recuperat de: <http://ebiblioteca.org/?ver/63611>

alienació del foll en les mans del metge. Veiem, doncs, que “és en la parella metge-malalt on es nuen i es desnuen totes les alienacions.”²⁹

Tanmateix, com ja hem exposat anteriorment, serà Freud l'única persona que prengui seriosament aquesta realitat de la parella metge-malalt, perquè no va intentar ocultar-la com s'havia fet fins aleshores sinó que va treure a la llum les conseqüències d'aquesta realitat. Ara bé, tot i que va fer desaparèixer el silenci, paral·lelament, va explotar l'estructura que envolta al personatge del metge; “ha amplificat les seves virtuts de taumaturg, preparant els seus poders totals en un estatut casi diví (...) s'ha convertit en la consideració absoluta, en el silenci pur i sempre retingut, en el jutge que castiga i recompensa, per mitjà d'un judici que no condescendeix ni tan sols a manifestar-se pel llenguatge; ell ha fet del metge el mirall en el qual la follia, amb un moviment casi immòbil, es pren i es desprèn de sí mateixa.”³⁰

Així, el paper de Freud és ambigu. Per una banda ha alliberat al foll de l'espai de l'asil on l'havien alienat els seus teòrics alliberadors, “creant la situació psicoanalítica on, per un curtcircuit genial l'alienació arriba a ser desalineació, perquè dins del metge ella arriba a ser subjecte.”³¹ Certament, amb aquest poder del metge sobre el malalt, Freud retornarà el llenguatge perdut de la follia, a saber, aquell llenguatge que amb tant d'ímpetu s'ha intentat silenciar anteriorment. El de la follia és un llenguatge exclòs, que pronuncia paraules sense significat –insensats i dement- i que pronuncia paraules dessacralitzades –violents i furiosos-. Les etapes que precedeixen a Freud mostren com l'experiència de la follia ha constituït aquest llenguatge exclòs, prohibit: llenguatge de l'alteritat. Un llenguatge que s'ha desplaçat fins la forma última de la prohibició de l'idioma. Amb la psicoanàlisi, aquest queda alliberat del seu silenci permanent.

Ara bé, per altra banda, segons Foucault, aquesta alliberació és simple aparença: Freud desplaça l'experiència de la follia per situar-la en una regió perillosa que és la dels idiomes que s'impliquen a sí mateixos. D'aquesta manera, desplaça la follia en un àmbit sense sentit, allà on se suspèn el sentit i on s'impliquen paraula i llenguatge, on es forma un en relació amb l'altre i revelen la seva relació muda. Tanmateix, Freud ha aconseguit transportar la follia al món del no-llenguatge, allà on calen llenguatges segons, tercers i

29 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. II): p. 261.

30 Ibid., p. 262

31 Ibid., p. 261

quarts on tots ells s'impliquen a si mateixos i on les paraules s'inscriuen en sí mateixes fins arribar al no sentit, al no res: “Freud torna a donar la paraula al foll, fa de la follia un problema de llenguatge, però aquesta alliberació, d'alguna manera, és només aparent, perquè al mateix temps condemna les paraules del foll a emetre un únic missatge, que diu: “estic boig”.³²

D'aquesta manera, amb el poder de modificar sobiranament els valors i significacions de l'idioma exclòs al que pertanyia la follia, ara es troba en un regne de supressió de sentit. Així ha estat com Freud ha fet callar, en última instància, el logos de la desraó.

Veiem, per tant, com Freud segueix en la línia de totes les formes d'experiència de l'època moderna –en concret amb l'estructura asilar del segle XIX-, a saber, atorga llenguatge al foll, però, serà un llenguatge sense resposta que té com a finalitat última substituir el fenomen de la mirada silenciosa i no simètrica de l'asil –element d'alienació- pel fenomen d'alienació del llenguatge monologat. Freud ha dotat al vigilant amb el monòleg indefinit del vigilant evidenciant l'alienació que es produeix en la parella metge-malalt.

Foucault comentarà que l'efecte de les paraules del metge als pacients en els asils i de la psicoanàlisi té força fins al grau d'encantament perquè la societat moderna occidental ho ha consentit, i ja no tant pels efectes terapèutics que es puguin obtenir de tal situació sinó pel control moral que desenvolupen. Serà la moral burgesa de l'època la que farà possible potenciar els efectes de la paraula de la psicoanàlisi.

Tanmateix, cal indicar que Freud apareix com un personatge que ocupa simultàniament dos plans antagònics, a saber, d'una banda és agent de ruptura de la follia amb la desraó, però d'altra banda, trobem a Freud com a agent de continuació d'un dispositiu normatiu que ha estat vigent des d'antuvi i que caracteritza la societat moderna. Nogensmenys, com anuncia René Major, Freud seria a vegades aquell que es reconcilia amb l'experiència medieval i humanista de la follia i altres vegades aquell que la torna a tancar en una paraula que no diu més que la seva llengua.³³

32 Morey, M. (2014). *Escritos sobre Foucault*. Madrid: Sexto piso. p. 122.

33 Major, R. (1996). Crisis de razón, crisis de locura o “la locura” de Foucault, dins Roudinesco, E., Postel, J., Farge, A., Pirella, A., Major, R. *Pensar la locura: Ensayos sobre Michel Foucault*. (p. 105-121) Barcelona: Paidós. p. 107.

Foucault reconeix que no hi ha cap saber o dispositiu humà que sigui lliure de la moral de l'època. Així, la psicoanàlisi, com a dispositiu al voltant del tractament de la follia, va veure que tota follia neix d'algun tipus de sexualitat amb problemes. No obstant, Foucault, com anys més tard s'estendrà a la seva obra *Història de la sexualitat*, -que l'anomena arqueologia de la psicoanàlisi- indica que cal adoptar una actitud de cautela i de sospita davant la presumpta veritat immemorial de l'ésser humà. La veritat de la sexualitat i la veritat de la follia és històrica, no ontològica: la relació entre follia i amor es va organitzar amb Plató que les va establir pel nivell de veritat i de llum que contenien.

En canvi, en l'època moderna la relació va quedar establerta entre l'amor de la raó i l'amor de la desraó. Per tant, tots els esforços de la psicoanàlisi per tractar la follia i la sexualitat només tenen sentit en tant que l'època moderna estableix la sexualitat com una de les línies que separa la raó de la desraó. D'altra banda, en aquesta línia de separació entre allò normal i allò anormal també hi trobem el treball –i en relació amb el darrer, l'ociositat.- Per tant, veiem que tota cultura estableix les línies divisòries entre allò que ha de ser exclòs –l'alteritat- i allò que no. Així, no cal anar a buscar l'arrel del problema, que no existeix, sinó que cal mirar les decisions que fonamenten la nostra època i cultura on els desordres sexuals i la incapacitat per treballar van establir la dicotomia entre la raó i la desraó i, més tard, entre allò normal i anormal, allò saludable i allò malaltís, i allò natural i allò patològic:

“Poden resumir-se aquelles experiències [de la follia] dient que toquen, totes, a la sexualitat en les seves relacions amb l'organització de la família burgesa, sigui la profanació en les seves relacions amb la nova concepció d'allò sagrat i dels ritus religiosos, sigui el “llibertinatge”, és a dir, a les noves relacions que estan instaurant-se entre el pensament lliure i el sistema de les passions. Aquests tres dominis d'experiència formen, amb la follia, en l'espai de l'internat, un món homogeni que és on l'alienació mental prendrà el sentit que nosaltres coneixem.”³⁴

Així, Foucault critica a la psicoanàlisi aquesta visió de la follia com a veritat immemorable de l'ésser humà, i per tant, es centra en la recerca de l'origen d'aquesta en la sexualitat i l'ociositat, seguint els cànons de la moral burgesa que havia precedit

34 Foucault, M. (2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. I): p. 133

l'època de la psicoanàlisi, com també fa una crítica a aquesta aparença de restitució del diàleg de la follia amb la desraó quan, en últim terme, no consisteix més que en la continuació de l'alienació de la follia deixant-la, amb el llenguatge monologat, en un espai sense sentit on no pot expressar més que paraules buides.

Foucault aclareix que l'acció de Freud amb la desraó no es pot limitar a termes d'un descobriment sinó que és la violència sobirana d'un retorn en el sentit de repetició: la doctrina psicoanalítica havia retornat a la desraó una sèrie de temàtiques, concepcions i mites de l'època clàssica. Tanmateix, el que es troba en la psicoanàlisi és una repetició del que tota la cultura clàssica ha anat gestant, a saber, l'exclusió, l'alienació i l'ímpetu de separació entre la follia i la desraó. Les etapes que la precedeixen han intentat enderrocar i llençar la desraó a la seva nit fent-la desaparèixer del dia de la raó: ho veiem des de la nau dels bojós, que expulsaven als folls; continuant amb l'experiència crítica que reduïa al silenci a l'experiència tràgica de la follia; seguit pel gran tancament on es recloïen els anormals; passant per Descartes que va ser el ferm assentament de la dicotomia entre raó i desraó; seguit dels internaments on predominava la moral burgesa que pretenia excloure allò anormal; tenint en compte els teòrics alliberadors Pinel i Tuke que alienaven la follia sota la figura de l'asil i del vigilant; amb el positivisme que assentava les bases del coneixement mèdic i, per tant, atorgava a la follia l'estatut d'objecte —on es deslligava definitivament de tota desraó— i arribant, per últim, a l'època psicoanalítica on es fa notòria l'exigència dels discursos de l'època i, per tant, on el diàleg de la desraó fa que s'enfonsi més en la seva nit: presó en la que està eternament condemnada pels dispositius del segle XX.

Queda evidenciat, doncs, que Foucault —tot i tenir reticències amb la paraula— no parla de descobriment, sinó d'un retorn: retorn a tot el que denuncia en el seu primer llibre, a saber, totes les formes estructurades d'experiència que possibiliten l'arqueologia del silenci de la follia en l'època clàssica:

“Aquesta experiència [la desraó] no és ni teòrica ni pràctica. Es remet a aquestes experiències fonamentals en les quals una cultura arrisca els valors que li són propis; és a dir, els compromet en la contradicció. Però, al mateix temps, els prevé contra ella. Una cultura com la de l'època clàssica, en la que tants dels seus valors estaven investits en la raó, ha arriscat en la bogeria al mateix temps el més i el menys. El més, ja que la follia formava la contradicció més immediata de tot el que la justificava; el menys, ja que la

desarmava enterament, deixant-la en la impotència. Aquest màxim i aquest mínim de risc acceptats per la cultura clàssica, en la follia, és el que expressa bé la paraula desraó: l'anvers, senzill, immediat, trobat immediatament en la raó; i aquesta forma buida, on no figura més que la petjada d'una raó que acaba de fugir, però que queda per sempre per a la desraó com a raó de ser el que és.”³⁵

Així, hem vist les dues experiències anteposades de la modernitat: l'experiència artística d'alguns pensadors, artistes i literats i la psicoanàlisi. Ambdues utilitzen el llenguatge com a vehicle de la desraó però amb finalitats categòricament contraposades.

Aquesta experiència artística té relació amb la veritat més pròxima al naixement de la subjectivitat, per tant, relaciona la follia amb el somni com a revelació de l'essència de l'home i com a portador del secret més insensat d'aquest. I així ho plasmaven aquests artistes, pensadors i literats en les seves obres: l'home llençat en la seva nit.³⁶ Es tracta de la nit de la desraó clàssica on l'home es comunica amb el que té de més profund i solitari: l'únic espai on els crits emesos, i el furor que se'n desprèn, no podien ser silenciats.

No obstant, amb la psicoanàlisi i la posada en escena de la teoria del somni³⁷, Freud tracta el somni com una simple referència a factors externs –com traumes infantils o pulsions inconscients-. De tal manera que, segons Freud, amb les emocions enterrades en la superfície subconscient, aquestes puguen a la superfície conscient durant els somnis, i, per tant, recordar fragments dels somnis pot ajudar a mostrar les emocions i els records enterrats.

Tanmateix, això mostra la incapacitat per considerar la força expressiva originària de les imatges oníriques que, en opinió de Foucault, antecedeixen i superen qualsevol anàlisi semàntica. Segons Foucault, la psicoanàlisi només analitza el somni en la seva funció semàntica oblidant la seva estructura morfològica. Tot i que la psicoanàlisi intenta cobrir aquesta distància entre la significació i la imatge a través del desig, no ho aconsegueix, i així ho expressa en la seva introducció a l'obra de Binswagner *Le rêve et*

35 Ibid., p. 274-275

36 Recordem obres com *Els disbarats* o *El somni de la raó* de Francisco Goya; *Així parlà Zaratustra* de Friedrich Nietzsche; *Els tarahumaras* d'Antonin Artaud; *Juliette o les prosperitats del vici* del Marquès de Sade; *Hiperion o l'eremita a Grècia* de Friedrich Hölderlin i *Aurelia* de Gérard de Nerval.

37 Ens referim a *La interpretació dels somnis (Die Traumdeutung)* de Sigmund Freud, publicada, primerament, en alemany el 1899, tot i ser datada per l'autor el 1990.

l'existence: “La psicoanàlisi no ha aconseguit mai fer parlar a les imatges.”³⁸ Per tant, el filòsof problematitza la qüestió de que els somnis, que tenen un idioma propi –el de la desraó: exclòs i marginat-, sigui reduït a l’idioma de simples volicions, desitjos –en gran abundància sexuals- o pulsions reprimides.

Foucault ens fa sorprendre davant d’aquesta tendència de la modernitat on trobem l’auge en Freud d’entendre els trastorns psíquics com un procés estrictament natural, essencial en l’home i, tanmateix, que s’hagi observat i classificat tots aquests trastorns fins a la catalogació de malaltia mental el que abans només era sàvia desraó.

El filòsof ens fa veure, també, que el tracte del “malalt mental” és un tracte aliè al món d’aquest, doncs aquests trastorns comporten amb sí una constitució d’un món i, en aquest, les experiències són viscudes de manera activa. Per aquest motiu, es fa necessària una comprensió del malalt “des de dins” per tal d’entendre i poder constituir, així, un camí de sortida a aquest món externament constituït.

No obstant, serà més aclaridor explicar que aquesta obra de Binswagner que estem comentant³⁹, -i que Foucault va traduir de l’alemany al francès afegint-hi un ampli assaig introductor- explica que la millor teràpia “possibilita una comprensió més completa del fenomen del somni, en la mesura en que veu en ell un llenguatge amb entitat pròpia, una experiència original relacionada amb el desplegament de la imaginació que situa a l’èsser humà en contacte amb allò transcendent i que la seva significació, per tant, no pot limitar-se ala seva possible anàlisi psicològica.”⁴⁰ Així, es fa notòria la necessitat de sentir-se un mateix, de caure en la pròpia nit, en el contingut del somni que des de Freud ha quedat catalogat com a desig o trauma provinent de l’exterior.

38 Sauquillo, J. (1989). *Michel Foucault: una filosofia de la acció*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales. p. 94.

39 Ludwig Binswagner, psiquiatra suïss pioner en el camp de la psicologia existencial. La seva obra principal és *Traum und Existenz*. Va ser amic íntim de Freud, no obstant, va lluitar tota la seva vida per saber quin paper ocupava la psicoanàlisi en el seu pensament. Va ser més influenciat per la filosofia existencial amb les obres de Heidegger i Husserl evolucionant el seu pensament fins a constituir el seu estil de psicologia fenomenològic-existencial.

40 Novella, E. (2009). El joven Foucault y la crítica de la razón psicológica: en torno a los orígenes de la *Historia de la locura*. *Revista de Filosofía Moral y Política*, 40, 93-113. p. 102.

Nogensmenys, com assenyala Enric J. Novella, “la psicoanàlisi no li va donar al somni un altre estatut sinó el de la paraula; no va saber reconèixer-lo en la seva realitat de llenguatge.”⁴¹

Així, equiparant el somni a allò més pròxim a la veritat essencial de l’home, per tant, a la follia, veiem com la psicoanàlisi li atorga a aquesta darrera un llenguatge buit de significació, on llenguatge i paraula s’impliquen entre sí fins a no poder dir res, allà on calen llenguatges segons per desfer aquesta implicació que és un esforç envà, doncs Freud ha aconseguit silenciar la desraó i possibilitar el llenguatge que guarda tot aquest silenci en les paraules del terapeuta, que construirà un idioma monologuitzat.

En contraposició a aquesta experiència psicoanalítica, el llenguatge utilitzat per certs artistes, filòsofs i literats consta d’una protesta artística en que es trenca amb l’ordre significatiu per afirmar l’absència de significació. Per tant, aquest tipus de literatura moderna escapa al pensament dialèctic i no significa res, només fa eco del silenci, de la follia i de la nit. La força d’aquests artistes rau en la força de ruptura, desmesura i transgressió oposant-se a la sobirania del discurs del moment, a la significació, a la història i als seus dispositius. Per tant, ens trobem davant un contra-discurs on el llenguatge encarna major expressivitat de signe i on es manifesta abans del sentit, abans de la significació. Per Foucault és en el discurs simbòlic –com bé explica Sauquillo González- on es dona la màxima polisèmia i, per tant, és el context més permissiu de la paraula.⁴² Aleshores remet, aquest llenguatge, al seu ésser mateix, és a dir, al seu silenci. Amb això, aquest discurs simbolitza una perspectiva exterior a la raó –alteritat- i escapa a qualsevol delimitació imposada. Així, és en aquest espai buit i no-dialèctic del llenguatge on se situen aquests grans autors de la modernitat, aquells capaços de sortir-se dels límits establerts pel discurs de l’època: pels seus dispositius.

Finalment, aquestes dues experiències contraposades mostren com la follia, a causa del tractament que ha rebut fins a dia d’avui, es pot situar, d’una banda, de la mà d’aquells que intenten silenciar-la i reduir-la a malaltia mental amb la finalitat d’un major control social, doncs com bé exposa Foucault, la medicina psiquiàtrica i la psicoanàlisi, com l’asil i, a dia d’avui, els hospitals psiquiàtrics, són dispositius de control, per tant, mètodes d’exclusió per constituir una societat homogeneïtzada. D’altra banda, broten

41 Ibid., p. 101.

42 Sauquillo, J. (1989) *Michel Foucault: una filosofia de la acció*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales. p. 146.

aquests murmurs de la desraó que mai han acabat d'estar silenciats completament. Així, tant en la iconografia del Renaixement com en alguns dels autors moderns trobem aquesta manifestació de la desraó de tot home, un crit a la no renúncia d'aquesta part constitutiva d'hom. Ens trobem davant l'anhel de reconeixement d'aquesta part "obscura" que amb tanta obstinació s'ha volgut amagar. Així, "la literatura moderna transcendeix la modernitat i percep una altra experiència futura: dispersió de l'espai representatiu en que s'assenta el llenguatge discursiu i la recerca de l'ésser del llenguatge en el seu silenci."⁴³ Per tant, es tracta d'una obertura de l'experiència literària que fa de l'escriptura una forma de canviar el món que converteix al llenguatge en quelcom més important que la història.

Així, queda evidenciat com la cultura occidental ha marcat una escissió entre allò pensable i allò impensable –raó i desraó; dia i nit- privilegiant l'estat de vigília característic del pensament racionalista de l'època. I com, en contraposició a aquesta tradició, cert pensament literari o poètic s'obre a la desraó perquè en ell s'hi troba el buit constitutiu del pensament d'Occident. Aquesta estructura és constitutiva del que és sentit i sense-sentit o, més aviat, mostra la reciprocitat per la que una experiència està lligada a l'altra: només aquesta relació pot mostrar el fet que, en la nostra cultura, no pot haver-hi cultura de raó sense follia.

4. "Ser just amb Freud". Crítiques de Derrida a Foucault.

Jacques Derrida (1930-2004), filòsof francès nascut a Argèlia i d'origen jueu ha passat a la història de la filosofia com a sinònim de *Deconstrucció*, ja que la seva obra es centra en criticar la història de la metafísica i l'ontologia occidental.

Juntament amb Foucault, són dos dels autors a qui més freqüentment s'acostuma a citar per caracteritzar una certa orientació del pensament contemporani denominada *post-estructuralista*. Ambdós qüestionen fortament els valors, experiències i pràctiques que han conformat l'experiència moderna occidental, no obstant, amb moltes variacions entre els dos autors.

43 Ibid., p. 150.

Aquestes variacions o diferències entre el pensament dels dos filòsofs va crear una forta enemistat entre ells, a saber, el 1961 Foucault publica *Història de la follia a l'època clàssica* i, el 1963, Derrida pronuncia una conferència titulada *Cogito i Història de la follia* en la que assisteix el propi Foucault (convidat per Derrida.) En aquesta conferència, després d'enunciar la seva admiració i agraïment per Foucault, Derrida es proposa a discutir la interpretació que fa Foucault sobre el llibre I de les *Meditacions Metafísiques* cartesians en la seva tesi doctoral. Anuncià, al principi de la conferència, que “la lectura que se’ns proposa aquí de Descartes i el Cogito cartesià involucra en la seva problemàtica la totalitat d’aquesta *Història de la follia*”. Foucault, tot i tenir bona relació amb Derrida per a aquelles dates, no li contestà fins el 1972, quan apareix la segona edició de *La història de la follia a l'època clàssica* on suprimeix el seu pròleg anterior per un altre de més breu i on hi afegeix, també, dos apèndixs –publicats anteriorment com a articles- on s’hi troba la rèplica a la conferència de Derrida del 1963. Foucault li envià un exemplar del llibre amb una nota de disculpa per haver contestat tant tard. Aquesta rèplica no es centra en respondre les objeccions de Derrida respecte al tema de raó i follia sinó a proporcionar una exegesi del llibre I de les *Meditacions metafísiques* i a reafirmar la diferència del tracte que reben en aquest llibre el somni i la follia. A més, inclou una dura crítica al mode de llegir i interpretar els textos filosòfics per part de Derrida.

Després d’aquesta rèplica a la que Foucault no va obtenir-hi resposta, la relació entre ambdós pensadors es trenca durant nou anys fins que, el 1980, Derrida participa en un seminari clandestí a Praga i les autoritats el detenen acusat de tràfic de drogues, cosa que indignà a la societat francesa que es mobilitzà recollint firmes i reclamant la llibertat del filòsof. Foucault va ser un dels intel·lectuals més mobilitzats per la protesta, recollint firmes i acudint a la ràdio. Després d’aquest desafortunat incident, el 1981 Derrida trucà a Foucault per agrair-li la seva col·laboració, de manera que des d’aleshores i fins la mort de Foucault (1984) van reprendre la relació i van retrobar-se en diverses ocasions.

Des d’aleshores, Derrida s’ha ocupat de Foucault en dues ocasions en motiu d’homenatges, a saber, una en una conferència titulada “Més enllà del poder” en la que es centra en problematitzar la relació entre poder/plaer que es troba en *La història de la sexualitat* de Foucault i, en l’altra ocasió, en l’article “Ser just amb Freud”, escrit per celebrar el trenta aniversari de la redacció de *La història de la follia a l'època clàssica*.

Quan se li va proposar la redacció de l'article, Derrida afirmà el següent: "no vaig dubtar ni un moment. No només per la intensa i múltiple ressonància que aquest gran llibre va exercir en el fons de mi mateix sinó també per l'amistat i l'admiració."

En "Ser just amb Freud", Derrida anuncia que el seu propòsit és estudiar el lloc i el paper de la psicoanàlisi en el projecte foucaultià d'una història de la folia.

Derrida, d'acord amb les declaracions de Lacan⁴⁴, considerava vertadera l'afirmació que "ni Sòcrates, ni Descartes, ni Marx, ni Freud, poden ser superats en la mesura en que han portat a terme la seva recerca amb aquesta passió de desvetllar que té un objecte: la veritat."⁴⁵

Ens proposem a esquematitzar, en aquest apartat, els punts principals de crítica de Derrida cap a Foucault respecte a la psicoanàlisi i a mostrar, després d'un intensiu estudi sobre la matèria en qüestió, si aquestes s'ajusten a l'essència del pensament del filòsof.

La primera crítica es troba a escasses pàgines del principi, on Derrida argumenta que "Foucault intenta regularment objectivar i reduir la psicoanàlisi a allò del que parla més que a allò des del que parla."⁴⁶

Aquesta crítica consisteix en expressar la disconformitat de l'autor pel que Foucault va fer en el text, a saber, centrar-se en la història i en les possibilitats de sorgiment de la folia en èpoques anteriors i no basar-se en les característiques i condicions de l'època en que s'està escrivint la pròpia tesi: "es tracta de considerar la història de la folia *a part subjecti*, del costat en que ella s'escriu i no del costat del que ella descriu."⁴⁷ Per tant, l'interessarà més el temps en què el llibre s'escriu, que el temps que el llibre descriu i intenta objectivar.

No obstant, com prou s'ha remarcat anteriorment, creiem que el propòsit d'aquesta tesi de Foucault no rau en l'elaboració de la recerca de la folia des d'una època

44 *Consideracions sobre la causalitat psíquica*. Text primerenc de Lacan on l'èmfasi està posat en donar una concepció general d l'aparell psíquic, on allò normal i allò patològic estan en continuïtat.

45 Derrida, J. (1995) Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254. p. 227. Recuperat de <http://www.revistaaen.es/index.php/aen/article/view/15423/15283>

46 Ibid., p. 228.

47 Ibid., p. 228.

determinada, ans al contrari, en fer una arqueologia de la follia, una arqueologia que pretindrà arribar als racons més insòlits de cada època per tal d'explicar o, si més no, de facilitar la comprensió del que ha esdevingut la follia a dia d'avui. Així, en aquesta arqueologia podem trobar l'estudi de les característiques i les condicions històriques del Renaixement on es fa palès els ritus d'exclusió, de l'època moderna per explicar el contracop de Descartes amb la racionalitat, com també ens situa en la modernitat on fa patents totes les condicions que possibilitaren l'objectivitat de la follia en el saber mèdic.

La segona crítica la trobem poques línies més avall de la primera: Derrida remarca la falta de Foucault en atorgar un nom comú per la psicoanàlisi sense tenir en compte que hi van haver moltes variacions dintre la mateixa corrent, tanmateix, Derrida argumenta que fins i tot, només en Freud, ja hi ha prou divisions com per englobar tota la corrent de la psicoanàlisi a un únic nom.

Foucault, en una entrevista televisiva⁴⁸, declarà que reconeix que no existeix una psicoanàlisi general, una psicoanàlisi col·lectiva, remarca que no existeix la psicoanàlisi d'una cultura o societat més que metafòricament parlant. No obstant, com que ens trobem en l'àrea de les ciències, per error i per abús del llenguatge podem passar per alt aquestes metàfores. Tot i així, Foucault és conscient, a l'hora d'endinsar-se en la praxis psicoanalítica, que només existeix una psicoanàlisi i aquesta és la de cada individu, que és dotada de sentit en la relació analítica entre el metge –psicoanalista- i el pacient.

No obstant, pensem que Foucault en la seva tesi doctoral no es centra a parlar de la pràctica psicoanalítica sinó que més aviat es decanta per la metàfora per parlar de la psicoanàlisi com a dispositiu de poder d'una època que va fer possible la continua alienació de la follia. Per tant, no és necessària la referència a totes les corrents de la psicoanàlisi ni fer explícites les divisions d'aquestes quan la finalitat última és mostrar les conseqüències de les condicions del dispositiu de poder que se li va atorgar a la psicoanàlisi en la modernitat.

Una altra crítica que pren molt de pes en el text “Ser just amb Freud” és la de considerar que Foucault fa una interpretació de Freud “inquieta, dividida, inestable, ambigua, ambivalent, confusa o contradictòria. (...) Unes vegades vol acreditar i d'altres

48 Foucault, M. (1965). Michel Foucault. Filosofia y psicoanàlisis. [Vídeo]. Recuperat de: <https://www.youtube.com/watch?v=psWOx01Crps>

desacreditar-lo.”⁴⁹ Derrida mostra com Foucault utilitza a Freud com una frontissa, com un pèndul –pel seu moviment- o com un moviment de balanç que assegura el gir. Segons Derrida, aquesta designació ve deguda a que el filòsof utilitza a Freud com una frontissa tècnico-històrica que està dotada de poder per excloure o incloure, per desqualificar o legitimar, per dominar o alliberar, per obrir o tancar. Tanmateix, Derrida també assegura que Freud juga el paper d’un uixer, ja que de la mateixa manera està situat com a personatge que introdueix la follia a una nova època, com el millor guardià d’una època que conclou en ell. Així, simultàniament, Freud tanca una època per obrir-ne una altra. La porta que tanca és la de la història que s’explica en *La història de la follia a l’època clàssica* i la que obra és la història de l’època en que s’ha escrit el llibre: “Freud, l’uixer de l’avui, el guardià de les claus, de les que obren però també de les que tanquen la porta: sobre l’avui o sobre la follia. Ell, Freud, és aquesta doble figura de la porta o de l’uixer (...) Alternativa o simultàniament, tanca una època i n’obre una altra.”⁵⁰

A causa d’això, Derrida ens fa reflexionar sobre unes certes apories “no com impassos accidentals que caldria tractar de forçar a qualsevol preu, segons models teòrics rebuts, sinó com l’oportunitat del pensament.”⁵¹ Situa una d’aquestes apories al final de la segona part de la tesi doctoral foucaultiana, en el capítol titulat “Metges i malalts” on es troben dos enunciats categòrics, a saber, “en l’època clàssica, la psicologia no existeix. No existeix encara”⁵² i en el mateix passatge s’hi troba “en la psicoanàlisi, [diu Foucault] no es tracta de psicologia.”⁵³ Així, Derrida argumenta que si en l’època clàssica encara no hi ha psicologia i, en la psicoanàlisi, ja no hi ha psicologia, aquesta es queda sense espai que possibiliti la seva existència.

No obstant, considerem que Foucault, amb aquestes dues sentències, no espera desacreditar la psicologia deixant-la en un espai de no existència sinó més aviat d’escapar del prejudici de molts autors que afirmen que la psicoanàlisi és una nova branca de la psicologia. Tanmateix, aquestes dues sentències tenen una finalitat específica i és per això que es troben seguides una de l’altre. Foucault no nega que hi

49 Derrida, J. (1995) Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254. p. 228-229

50 Ibid., p. 229.

51 Ibid., p. 230.

52 Foucault, M. (2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. I): p. 527.

53 Ibid., p. 529.

hagués psicologia en l'època clàssica, doncs trobem passatges on de manera implícita deixa entreveure el sorgiment d'aquesta ciència enfront la follia: “La consciència científica o mèdica de la follia, encara que reconegui la impossibilitat de curar, sempre està virtualment compromesa en un sistema d'operacions que hauria de permetre esborrar els símptomes o dominar les causes.”⁵⁴

Tanmateix, som de la opinió que en aquest altre passatge també es mostra l'existència de la psicologia a l'època clàssica: “Així doncs, el coneixement de la malaltia ha de començar per l'inventari del que hi ha de més manifest en la percepció, més evident en la veritat. Així es defineix, com a pas primer de la medicina, el mètode simptomàtic que pren les característiques de les malalties dels fenòmens invariables i dels símptomes evidents que els acompanyen.”⁵⁵

Nogensmenys, en el mateix capítol del que pala Derrida “Metges i malalts” trobem aquesta sentència explícita: “La psicologia, com a medi de curació, s'organitza d'ara en endavant al voltant del càstig. Abans que tractar d'apaivagar, ordena el sofriment, en el rigor d'una necessitat moral.”⁵⁶

És així com creiem que es fa notòria la intenció del filòsof a l'hora d'escriure dues sentències categòriques una seguida de l'altre. Per tant, seguint aquesta línia, pensem que no es tracta d'una aporia sinó d'un joc estilístic que evidencia el propòsit de desacreditar la idea que la psicoanàlisi es deriva de la psicologia. Cal considerar que aquesta obra “és un dels textos més poètics de Foucault (...) és un tipus d'escriptura plena de figures retòriques. Alhora, però, és cert que aquesta característica a vegades pot dificultar la comprensió del contingut, almenys en una primera aproximació”.⁵⁷

Tanmateix, Foucault serà molt taxatiu a l'hora de distingir ambdues ciències: si bé fa notar la distinció entre psicologia del laboratori i psicologia de la teoria, per contra, no existeix entre la teoria i pràctiques freudianes la distinció que s'ha volgut instal·lar durant molts anys. Segons Foucault, La pràctica freudiana i la teoria freudiana no són més que una mateixa cosa, i ho són des dels inicis. En contrast, fa notar la inicial

54 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. II): p. 272.

55 Ibid., p. 294

56 Foucault, M.(2006). *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. I): p. 507

57 Quintanas, A. (2002). *Michel Foucault: Filosofía de la transgressión*. Barcelona: Pòrtic. p. 40-41.

distinció entre la psicologia teòrica i la pràctica, però, explicarà que a causa de l'aparició del consum com a fet econòmic -i amb això, la posició de l'home que passarà de ser productor a consumidor-, ambdues psicologies s'equiparen, ja que les relacions de producció –dirà Foucault- van obrir un espai en el que certs nombres de pràctiques es varen tornar possibles. Així, la psicologia de les aptituds i la psicologia de les necessitats es trobaran molt còmodes dins aquestes noves pràctiques econòmiques i, així, tota psicologia, a partir del moment en que no és psicologia de l'inconscient, serà forçosament una psicologia de tipus econòmic.⁵⁸

Per tant, no s'ha d'entendre com una contradicció en les sentències de Foucault sinó com un joc estilístic que permet assenyalar que la psicoanàlisi no es deriva de la psicologia, ans al contrari, el filòsof francès les posiciona a extrems diferents com a estudioses de les malalties mentals.

Seguint amb les crítiques de Derrida a la tesi foucaultiana, s'ha d'acceptar, en aquest esquema històric, la hipòtesi d'un retorn: no el retorn de Freud sinó en retorn de Freud a-, però, retorn a què? És justament en aquest punt del text on es troba la fórmula *s'ha de ser just amb Freud*: segons Derrida, és notòria la temptació de ser injust amb ell per inscriure'l a l'època de la institució psicopatològica. Derrida entén que és resistent a aquesta pendent que porta a situar a Freud com un pilar més en la construcció d'una psicopatologia pel que Foucault hauria escrit *cal ser just amb Freud*.

Agafem un passatge de *La història de la follia a l'època clàssica* que el propi Derrida cita al seu article: “Per això s'ha de ser just amb Freud. Entre les *Cinc psicoanàlisi* i l'acurada recerca sobre les *Medicacions psicològiques* [Janet] hi ha quelcom més que el gruix d'un *descobrimet*, hi ha la violència sobirana d'un *retorn*. (...) Freud tornava a considerar la follia al nivell del seu *llenguatge*, reconstituïa un dels elements essencials d'una experiència reduïda al silenci pel positivisme; no afegia res a la llista dels tractaments psicològics de la follia; retornava, en el pensament mèdic, la possibilitat d'un diàleg amb la desraó. (...) En la psicoanàlisi no es tracta, de cap manera, de

58 Foucault, M. (1965). Michel Foucault. Filosofia y psicoanàlisis. [Vídeo]. Recuperat de: <https://www.youtube.com/watch?v=psWOx01Crps>

psicologia: sinó precisament d'una experiència de la desraó que la psicologia moderna s'ha dedicat a emmascarar.”⁵⁹

Hi ha tres paraules subratllades per Foucault: descobriment, retorn i llenguatge. No hi ha descobriment perquè és el retorn del llenguatge amb la desraó –dirà Derrida-. No és un retorn a l'experiència clàssica que ha intentat ocultar-la sinó que el retorn és a “aquell moment anterior de l'època clàssica que encara l'habitava.”⁶⁰

Per Derrida es tractaria de la tornada al desvetllament de l'època clàssica, és a dir, no a l'època clàssica en sí que ha determinat la bogeria com a desraó, però sí es tractaria d'una tornada, ja que el positivisme s'hauria encarregat de fer callar la follia, de buidar-la de tota veritat. Així, amb Freud la follia recupera l'estatut de portadora d'una veritat parcial.

Per tant, Derrida es posiciona en l'afirmació que Freud ha dotat, després de tota l'època de silenci, de llenguatge a la desraó. No obstant, extraient aquest paràgraf del context de l'obra podem caure en el sil·logisme de concloure el mateix que Derrida. Som del parer, però, que cal tenir en compte que Foucault conclou l'obra enunciant el violent retorn de la psicoanàlisi a l'època en que es va separar raó de desraó en la que s'oculta tot llenguatge pertanyent a aquesta darrera. La doctrina psicoanalítica –diu Foucault- ha retornat a la desraó una sèrie de temàtiques, concepcions i mites de l'època clàssica en les que ha transportat la follia al món del no-llenguatge on preval el no sentit, el no-res.

Aleshores, cal replantejar-se la pregunta: s'ha de ser just amb Freud per no equiparar-lo a la psicopatologia i atorgar-li el poder de dotar la follia amb llenguatge -Derrida- o cal ser just amb Freud pel fet d'haver anul·lat el diàleg amb la desraó? –Foucault.- Si ens situem en aquest únic paràgraf anteriorment descrit ens decantem pel primer enunciat, però si fem ressò de tota l'obra de Foucault i posem en context aquestes paraules queda evidenciat que més que un afalac és una crítica a la contribució de la construcció del silenci de la follia.

Derrida critica, també, el moviment de frontissa en el que Foucault situa a Freud, unes vegades a prop de Nietzsche, entre aquells que restitueixen el diàleg amb la follia, i d'altres, el situa del costat de l'home contemporani que ha possibilitat que la follia sigui

59 Derrida, J. (1995) Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254. p. 231.

60 Ibid., p. 232.

element d'exclusió. Tanmateix, unes pàgines més tard, Derrida insisteix en que en l'obra *La història de la follia a l'època clàssica* Freud es troba doblement situat, a saber, d'una banda al costat de Nietzsche –del costat bo en el que els contemporanis reprenen el diàleg amb la desraó- i, de l'altre, el situa com a geni maligne –com a presència demoníaca, com a advocat del diable.- I per tant, fa patent el moviment de balanç o el *fort/da* del pèndul que, segons expressa, porta regularment a situar la psicoanàlisi en dos llocs diferents, com si tingués lloc dues vegades.

Considerem que és cert que al llarg de *La història de la follia a l'època clàssica* trobem a Freud situat en aquests dos punts antagònics. Cal, però, saber quan Foucault juga amb la ironia de situar a Freud junt a aquells artistes que fan brollar el murmuri de la desraó perquè a vistes de molts autors el que ha aconseguit el pare de la psicoanàlisi és dotar a la follia silenciada de llenguatge, però, cal investigar el rerefons en el que s'explica que aquest llenguatge no era més que un dispositiu alienant, una continuació del que les èpoques anteriors havien anat gestant: l'alienació i el silenci de la follia com a element marginal.

Foucault, en una entrevista que li varen fer per la televisió francesa el 1965, explica que l'inconscient de la psicoanàlisi és una paraula, no un llenguatge, per tant, no és un sistema que permeti parlar. Argumenta que aquestes paraules que trobem en l'inconscient varen ser dipositades en l'existència de l'home o en la psique d'aquest i es descobreixen quan es practica aquesta operació misteriosa que és la psicoanàlisi.

La praxis psicoanalítica consisteix en descobrir, en primer terme, que hi ha signes dipositats a l'inconscient, en segon terme descobreix que aquests signes volen dir quelcom, és a dir, que no són signes absurds i, en tercer terme, interpreten què volen dir. Aquesta operació consisteix en aïllar el significant, continuant per establir la llei que regeix les relacions entre el significant i el significat i, finalment, en analitzar què vol dir per acabar descobrint el text final que és allò interpretable.

Tanmateix, només aquests descobriments rigorosament individuals, on hi ha un text i el que significa aquest text, permeten establir certs isomorfismes o certes estructures generals de llenguatge que trobarem en un altre individu. No obstant, -dirà Foucault- el fet que el missatge contingui en sí el seu propi codi és una llei fonamental de la psicoanàlisi que fa que només hi hagi psicoanàlisi en l'interior d'aquesta operació individual que serà la base de la relació analítica entre el psicoanalista i el foll.

Veiem, per tant, com aquesta posada en escena del llenguatge per part de Freud és un fet alienant ja que només pot ser efectiva en tant que la figura taumaturga –el psicoanalista– es posiciona per sobre del malalt deixant entreveure, així, la relació entre pare i fill, entre vigilant i vigilat.

Per tant, és cert que tant Nietzsche com Freud restableixen un diàleg que ja havia estat trencat anteriorment dues vegades, a saber, una amb l'estrany cop de força de Descartes amb la raó i l'altre amb el positivisme que havia abolit la desraó de la follia. No obstant, els dos autors –com dèiem– restableixen el diàleg amb la categòrica diferència que el darrer no restitueix el diàleg de la desraó sinó que –com ha estat anteriorment explicat– dota a la follia d'un llenguatge sense sentit que es troba alienada en el monòleg del metge. Per tant, trobem que en ambdós casos podem parlar de llenguatge, no obstant, no de diàleg. Tanmateix, com bé anuncia Derrida, no hi haurà reconciliació possible entre la psicologia –encara que aquesta sigui analítica– i la tragèdia.

Derrida recorda el moment en que Foucault dissocia, definitivament, a Freud de Nietzsche i associa al darrer amb Artaud, Van Gogh, Nerval, Hölderlin, etc. A partir d'aquí, dirà Derrida, ser just amb Freud voldrà dir associar a aquest a “aquelles figures immemorables del pare i el jutge, de la família i la llei, en l'ordre de l'Ordre, de l'autoritat i del càstig, figures immemorables que, segons reconeixia Philippe Pinel, el metge ha de posar en joc per curar.”⁶¹ És d'aquesta manera com Derrida anunciarà que segons Foucault, Freud queda unit a la tradició de Tuke i Pinel, fins a dir que tota la psiquiatria del segle XIX convergeix realment en ell, ja que la figura del metge com a alienant i com a “home d'ordre” que Pinel havia creat, l'objectivitat científica i la cosificació màgica té el seu màxim esplendor en la psicoanàlisi.

Tot i el desacord que mostra Derrida amb el caràcter disciplinari que Foucault li atorga a la psicoanàlisi, cal recordar el que anteriorment hem explicat, a saber, la psicoanàlisi, amb el poder de taumaturg que li atorga al terapeuta, aliena la follia en un llenguatge monologuïtzat per part d'aquest i diposita el llenguatge del sense-sentit al foll, per tant, llença a la follia al regne del silenci. Així és com creiem que es fa notòria la capacitat de la psicoanàlisi per constituir-se com a dispositiu de poder amb la finalitat de sotmetre els subjectes a través d'un discurs i una pràctica disciplinària.

61 Ibid., p. 237.

Així, com bé anuncia Derrida, “la psicoanàlisi no es lliurarà mai del llegat psiquiàtric. La seva situació històrica essencial està lligada al que s’anomena *la situació analítica*, és a dir, a la mistificació taumatúrgica de la parella metge/malalt, regulada aquesta vegada per protocols institucionals.”⁶²

Precisament aquesta és la denúncia de Foucault, tot i que el filòsof en els anys 60 encara no parla explícitament de poder, si deixa entreveure el paper de la psicoanàlisi com a dispositiu de poder que genera un coneixement que serà admès com a verídic per la societat en qüestió i, aquesta, obrarà en conseqüència. Per tant, segons Foucault, aquells que tenen el poder, gràcies al fet d’ostentar un determinat saber, seran els que defineixen què és normal i què és just. Així, la psicoanàlisi s’inscriu dintre la sèrie de controls de normalització que guiaran la societat per fer-ne, d’aquesta, una societat homogeneïtzada i perfectament controlada.

Derrida remarca la sentència de Foucault en la que reconeix que la genialitat de Freud és haver escapat a l’horitzó evolucionista: “sempre és possible –dirà Foucault- establir la divisió entre el que pertany a una psicologia de l’evolució (com els *Tres assaigs sobre la sexualitat*) i el que pertany a una psicologia de la història individual (com les *Cinc psicoanàlisi* i els textos relacionats).”⁶³

Segons l’opinió de Derrida, tot i fer referència a la genialitat, del que es parla en aquest paràgraf és de psicologia analítica i, en la mesura que segueix essent psicologia, no té paraules davant el llenguatge de la folia, ja que la raó per la que la psicologia no pot dominar mai la folia es que no ha estat possible en el nostre món més que quan aquesta ha estat dominada i reclosa. És així com Derrida justifica que la genialitat de Freud ha estat exclosa de l’argument i, tanmateix, que el moviment de balancí torna a aflorar per col·locar, injustament, al pare de la psicoanàlisi en l’oblit i el silenci –lluny dels tràgics- perquè en tant que la psicologia –segons Foucault- peca d’excés de domini –sota la forma d’exclusió i objectivació- priva del domini de l’accés i el coneixement.

Foucault considera que Freud ha escapat a l’horitzó evolucionista, ja que “li adjudica una crucial contribució al canvi de perspectiva del tema de la folia en l’època

54 Ibid., p. 239.

63 Ibid., p. 244.

contemporània.”⁶⁴ Explica que el pare de la psicoanàlisi ha comportat una ruptura amb la medicina que el precedia.

Com bé explica Foucault a l’entrevista televisiva del 1965, des del segle XVII fins a finals del segle XIX, les disciplines interpretatives havien quedat a l’ombra a favor de tota una metodologia del saber que buscava la definició més o menys positivista de lleis o principis d’explicació. Aleshores, serà a través de Nietzsche, a través de la reaparició de l’exegesi dels textos religiosos en el segle XIX i a través de la psicoanàlisi que va descobrir la interpretació del signe, que van reaparèixer en la cultura occidental tècniques interpretatives que havien sorgit a Alexandria fins i tot abans del cristianisme i que van estar silenciades en tota l’època clàssica. Així doncs, l’antiga exegesi alexandrina va reaparèixer entre nosaltres a través de Freud i amb els psicoanalistes contemporanis.

Així, veiem que el geni de Freud va saber sobrepassar aquest horitzó evolucionista per arribar a la dimensió històrica del psiquisme i de la seva interpretació. Ara bé, “Freud aspirava a convertir la psicoanàlisi en una hermenèutica objectiva del psiquisme. Aquí és on Foucault divergeix, a saber, en la seva opinió era una altra víctima d’una teologia de les significacions que esgoten la realitat del món a través de la que aquesta s’enuncia.”⁶⁵

Per tant, cal qüestionar l’opinió de Derrida que anuncia que la genialitat de Freud desapareix en el mateix argument en el que s’anuncia per reconèixer que Foucault hi veu un aspecte de geni en Freud, a saber, ha aconseguit traspasar l’horitzó evolucionista per retornar –a través de l’inconscient- la interpretació perduda durant l’època clàssica i posicionar-se, així, com a psicòleg, no de l’evolució, sinó de la història individual.

No obstant, Foucault no desmenteix que hi hagués hagut, en el ple sentit de l’expressió, una postura historicista en Freud, el que indica és que Freud no va aconseguir avançar massa en la senda historicista, ja que el van retenir els compromisos amb la causa mèdica del segle XIX. El qüestionament de Foucault a la psicoanàlisi –referit a la

64 Salcedo, M.A. (2010) El retorno Freudiano al pensamiento clásico de la modernidad. *Psicogente*, 13, 131-144. p. 132. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3661441>

65 Novella, E. (2009) El joven Foucault y la crítica de la razón psicológica: en torno a los orígenes de la *Historia de la locura*. *Revista de Filosofía Moral y Política*, 40, 93-113. p. 100.

historicitat que li atorga- radica en la “pretensió de no historitzar la follia, perennitzant-la cap al futur com a veritat sempre present en l’home i cap al passat com a veritat inmemorable de la condició humana.”⁶⁶

Seguint amb les crítiques del text *Ser just amb Freud*, Derrida assegura que Foucault, en obres posteriors defensa tesis contràries a les que presentava a la seva tesi doctoral en relació a la parella metge/malalt, a la transferència o a l’alienació: “Foucault qüestiona allò mateix del que havia, sense equívocs, acusat a la psicoanàlisi, a saber, la mitologia i la taumaturgia.”⁶⁷

Derrida cita el paràgraf següent: “(...) ni la hipnosi ni l’alienació del malalt en el personatge fantasmàtic del metge són constitutives de la psicoanàlisi (...) aquesta no pot desplegar-se més que en la violència tranquil·la d’una relació singular i de la transferència a les que apel·la. (...) La psicoanàlisi es serveix de la relació singular de la transferència per descobrir en els confins exteriors de la representació el Desig, la Llei, la Mort, que dibuixen en els confins del llenguatge i de la pràctica analítica les figures concretes de la finitud.”⁶⁸

Des del nostre punt de vista cal tenir en compte que Foucault no va mantenir una relació lineal respecte la psicoanàlisi, sinó que al llarg de les seves obres va oferir valoracions diverses d’aquesta. Tanmateix, “Foucault no va deixar de problematitzar aquesta pràctica discursiva que tanta influència ha tingut sobre el món contemporani.”⁶⁹ Cal tenir present que aquest paràgraf que cita Derrida, i que acabem de reproduir, es troba en *Les paraules i les coses: una arqueologia de les ciències humanes*, escrit el 1966. En aquesta obra és on trobem el pensament del filòsof més a prop de la psicoanàlisi, encara que no ofereix una visió de la psicoanàlisi freudiana sinó lacaniana. Com bé explica Quintanas, per Foucault hi havia quelcom en el pensament de Lacan que l’acostava al pensament de Nietzsche, a saber, el fet de considerar el sentit no com una producció del

66 Salcedo, M. A. (2010). La crítica historicista de Michel Foucault al Psicoanàlisis en *Historia de la Locura. A Parte Rei: Revista de Filosofía*. 70. 1-13. p. 6. Recuperat de: <http://serbal.pntic.mec.es/AParteRei/salcedo70.pdf>

67 Derrida, J. (1995) Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254. p. 248.

68 Ibid., p. 248.

69 Quintanas, A. (2013). “¿El péndulo de Foucault con el psicoanálisis?”, dins *Analizando el cuerpo: La vigencia política del psicoanálisis*. (147-163) González, A.C. i Saez, B. editores. Barcelona: Ediciones del Centro de Investigación Psicoanálisis & Sociedad. p. 147.

subjecte –tal com s’havia catalogat amb la tradició cartesiana- sinó com un efecte de superfície derivat d’un sistema prèviament existent que ens condiciona. Per tant, en aquesta obra, en la que Foucault realitza una arqueologia de les ciències humanes, era de gran interès fixar-se en la finitud de l’èsser humà i, per tant, podem comprendre que el seu focus d’estudi ja no sigui tant l’alienació ni la relació de la parella metge/malalt sinó, més aviat, la finitud com a part constitutiva de tot ésser humà.

Nogensmenys, Derrida analitza, també, el paper de la psicoanàlisi en *La història de la sexualitat* (1976-1984) on expressa el següent: “La psicoanàlisi es veu reduïda, més que en cap moment, a un moment molt circumscrit i depenent en una història de les estratègies de saber i poder (jurídic, familiar, psiquiàtric). (...) Aquesta vegada, a l’hora de reinscriure l’invent de la psicoanàlisi en la història d’una dinàmica disciplinar, no s’incrimina només, com en la *Història de la follia*, els ardits de l’objectivació i de l’alienació psiquiàtrica; no s’acusa ja només per les estratagemes que haurien permès *tancar sense tancar* al malalt en l’asil invisible de la situació analítica. Aquesta vegada es tracta d’arribar molt més lluny, i més radicalment que la hipòtesi repressiva, cap a les enganyifes severes de la monarquia del sexe i cap a l’efecte del poder que el recolza. Aquest s’inverteix i es fa càrrec de la sexualitat, i no cal oposar, com es creu sovint i ingènuament, poder i plaer.”⁷⁰

En les obres de Foucault escrites a partir de la dècada dels setanta, es fa notori l’interès per denunciar les relacions entre el saber i el poder referent a diverses disciplines i discursos .I és en *La història de la sexualitat* on es perfila definitivament la posició de Foucault respecte la psicoanàlisi –el mateix Foucault anomenà, col·loquialment, a aquest llibre *arqueologia de la psicoanàlisi*.- En aquesta obra, Foucault fa una arqueologia de la sexualitat, una sexualitat posicionada com a dispositiu, a saber, conjunt d’elements heterogenis que comprenen tant elements discursius com no discursius. El dispositiu se situa en una posició dominant i suposa sempre una intervenció en les relacions de força i s’inscriu dintre d’un marc de joc de poder.

Tanmateix, Foucault situa el discurs dominant –en el que inclou la psicoanàlisi- com a aquell que denuncia que la sexualitat ha estat reprimida i, per tant, ha de ser objecte d’alliberació. No obstant, el propòsit de Foucault no és comprovar que la hipòtesi que

70 Derrida, J. (1995). Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254. p. 250.

denuncia una repressió del sexe sigui falsa, sinó aconseguir integrar els discursos que la sostenen en una àmplia estratègia de poder: “Un poder polimorf que no s’esgota en els mecanismes negatius de la prohibició, la repressió i la limitació, sinó que opera de forma estratègica amb mecanismes de control i de normalització. Poder productiu que sosté una voluntat de saber i que crea tècniques, discursos, institucions i sabers.”⁷¹

Foucault afirma que “en la seva emergència històrica, la psicoanàlisi no pot dissociar-se de la generalització del dispositiu de sexualitat”⁷². Com anuncia Quintanas, “des del confessionalari cristià fins al divà del psicoanalista, l’home occidental ha estat impulsat a dir-ho tot sobre la seva sexualitat.”⁷³ És a dir, gràcies al confessionalari cristià del segle XVII arribarà l’auge de l’examen de consciència gràcies a la incentivació de l’anàlisi dels desitjos i mals pensaments. Per tant, es va introduir la sexualitat com a part dels pecats cristians i és a partir d’aquí com l’obligació del coneixement sobre la sexualitat anirà augmentant fins topar-se amb la psicoanàlisi: amb ella, la sexualitat serà reconeguda com a element portador de la veritat última de l’home i serà reconegut com un espai privilegiat on trobar la llibertat ja perduda a causa de l’antiga repressió sexual.

Cal, doncs, recordar que ens trobem dins el marc teòric del Foucault dels anys 70 on el seu pensament ha evolucionat i s’ha centrat en denunciar totes aquestes pràctiques discursives i dispositius de poder i saber, a diferència de la seva tesi doctoral -anys 60- que “es podria definir com una genealogia de la nostra experiència de la follia”⁷⁴ on se’ns possibilita el coneixement de les condicions de possibilitat de les diverses experiències que van haver de confluïr en un determinat moment i que van anar gestant la nostra i actual experiència de la follia: “en *La història de la follia a l’època clàssica*, la follia no és un objecte a comprendre sinó un mitjà per conèixer.”⁷⁵

Així, d’una banda, en l’època arqueològica es centra en estudiar els a priori històrics en que ofereix un model alternatiu als anàlisis històrics tradicionals, d’altra banda, però, l’evolució del seu pensament el porta a centrar-se, en la seva etapa genealògica, en la temàtica del poder i del caràcter de l’individu com a ésser constituït sota mecanismes de coacció.

71 Rinaudo, I. P.(2005). *El papel del psicoanálisis en el dispositivo de la sexualidad: Seminario Michel Foucault: Historia de las Ciencias Humanas y Genealogía del Sujeto Moderno*. [Apunts acadèmics]

72 Foucault, M.(1976). *La historia de la sexualidad I. La voluntad de saber*. México: Siglo XXI. p. 156.

73 Quintanas, A. (2002). *Michel Foucault: Filosofía de la transgressión*. Barcelona: Pòrtic. p. 115.

74 Ibid., p. 43.

75 Sauquillo, J. (2001) *Para leer a Foucault*. Madrid: Alianza Editorial. p. 55.

Veiem, doncs, que en tota la seva obra, Foucault reconeix una clara importància de la reflexió sobre l'estatut de la teoria i la pràctica psicoanalítica. El filòsof afirma que la psicoanàlisi està perdent cada vegada més la seva especificitat com una disciplina autònoma, a saber, en comptes de curar els problemes de salut mental dels seus pacients, la psicoanàlisi constitueix la seva identitat per mitjà d'una complicitat subtil amb relacions socials i culturals de poder i coneixement, una complicitat que finalment condueix cap a una normalització moralitzant de l'estructura social.

A mode de conclusió, com bé anuncia Derrida, aquest moviment pendular, de balancí o aquesta personificació de Freud com a frontissa pot ser fàcilment interpretable en una primera aproximació a la *Història de la follia a l'època clàssica*. No obstant, Foucault, en la seva tesi doctoral, fa notòria la posició en la que inscriu a Freud, a saber, el posiciona com a aquell que ha servit a l'època moderna per seguir amb la tradició anterior on s'alienava la follia amb pretensions de recloure allò anormal i allò patològic per tal d'homogeneïtzar l'heterogeneïtat humana.

Ara bé, en termes generals, les crítiques derridianes sobre la posició en la que Foucault inscriu la psicoanàlisi al llarg de la seva obra no són desafortunades, ja que el filòsof no manté amb ella una relació lineal. Aquest moviment de pèndul pot entendre's si posem en joc tota l'obra foucaultiana, ja que aquest ofereix valoracions diferents sobre la psicoanàlisi, no obstant, cal observar l'essencial, a saber, el filòsof problematitza la psicoanàlisi com a dispositiu que serveix a una època en concret com a instrument que emet uns efectes sobre uns individus i una societat que creu en la seva veracitat: "L'interès de Foucault per la psicoanàlisi prové, per tant, del fet de ser un discurs amb pretensions de veritat que provoca efectes de reconeixement sobre els individus."⁷⁶

Així doncs, tant en la seva etapa genealògica com arqueològica, tot i que des d'una perspectiva diferent, Foucault es centra en investigar tots aquells mecanismes de poder que intervenen en la nostra societat com a dispositius de control sobre els individus. Per tant, tant la psicoanàlisi, com l'hospital psiquiàtric, les presons, el llenguatge, l'individu, la sexualitat, la biopolítica, entre d'altres, s'ofereixen a mode d'estudi pel filòsof post-estructuralista.

76 Quintanas, A. (2013). "¿El péndulo de Foucault con el psicoanálisis?", dins *Analizando el cuerpo: La vigencia política del psicoanálisis*. (147-163) González, A.C. i Saez, B. editores. Barcelona: Ediciones del Centro de Investigación Psicoanálisis & Sociedad. p. 147.

5. Conclusió.

Foucault va contribuir d'una manera fonamental a modificar la mirada contemporània de la follia: anuncia el naixement d'una nova sensibilitat sobre la matèria en qüestió. A partir de la publicació de la *Història de la follia a l'època clàssica* és necessària una reinterpretació sobre aquest element exclòs com també sobre els discursos de les ciències que intenten naturalitzar la follia, per tant, es requereix una reelaboració del discurs de les ciències "psi".

Així, amb l'anàlisi de la tesi doctoral de Foucault, hem vist com amb aquesta arqueologia del silenci que ens precedeix des de l'Edat mitjana s'ha anat configurant i obrint un nou front que desemboca en la nostra cultura, aquesta cultura on hi predomina la lògica racional i les activitats productives, i que les cataloga i les inclou dins d'allò normal o, per contra, dins de tot allò que es desvia, que navega contra la norma i que serà establert i considerat com a patològic, primerament exclòs i després reclòs en espais destinats a aquesta finalitat.

La cultura occidental es basa en la raó, conjuga una lògica racional que serà aquella que permetrà dissociar allò de raó i, per contra, els seus desviaments seran allò de desraó: és per això que busca incloure tot el que li és idèntic i excloure allò diferent. "Allò no idèntic quedarà fora de l'esfera d'allò normal, obrint-se una escissió que tenyeix la cultura occidental en el seu conjunt: allò mateix i allò altre, l'inclòs i l'exclòs."⁷⁷

Aquell exclòs, el no-idèntic, quedarà fora dels confins de la normalitat i, per tant, mai se'l podrà escoltar, ja que se l'interpretarà conforme els codis de la identitat, quedant, així, en el silenci permanent. El saber es forma a través dels dispositius que estan dintre del mateix, d'allò idèntic, i que es configuren com a ciències incapaces d'escoltar l'altre costat de la barra d'escissió. Aquest fet permet reafirmar-se com a allò normal i de raó, per tant, la desraó, tot i ser silenciada, és l'element constitutiu que fa que la raó pugui ser allò normal: "no el veu amb els ulls del malalt, sinó amb els seus propis ulls, reassegurant-se la normalitat enfront a l'altre diferent."⁷⁸

Foucault intenta posicionar-se enmig d'aquesta escissió, busca un discurs que no pertanyi ni a una banda ni a l'altra: situar-se de la banda de la desraó seria massa fàcil,

77 Garcia Canal, M. I. (1990). *El loco, el Guerrero, el Artista: Fabulaciones sobre la obra de Michel Foucault*. México: Plaza y Valdés Editores. p. 41

78 Ibid., p. 42.

ja que és l'exterioritat, allò devaluat, seria un més dels crits no escoltats per l'altre costat, seria confinar-se al silenci. D'altra banda, situar-se dins les fronteres d'allò mateix seria seguir amb el dispositiu de poder que és allò que denuncia en la seva tesi i que l'obligaria a situar-se dintre aquesta veritat creada per aquest saber institucionalitzat. Així és com s'intenta situar en l'espai mig de l'escissió, allà on no es posiciona d'una banda ni de l'altra sinó que, ans al contrari, estableix llaços entre ambdues. Se situa en aquell espai blanc constituït per la història que ajuda a fer sortir a la llum certes praxis institucionals que s'han establert com a discurs inqüestionable.

D'aquesta manera, Foucault intentarà establir els llaços perduts entre ambdues bandes: seran certs artistes, filòsofs i literats aquells únics qui podran cosir aquesta escissió i podran fer sonar, altre vegada, aquesta consciència tràgica que s'havia silenciat des del Renaixement. Gràcies a aquestes obres sense llenguatge, obres on predomina l'absència d'obra, és a dir, on els elements constituents són experiències no racionals com és el somni, la follia, la desraó, la repetició, la derrota del temps, el retorn, etc, expressen la necessitat de sortir del mètode dialèctic i pensar d'una altra manera desprenent-se de les velles categories instaurades des del Renaixement i que han anat consolidant-se amb les diverses estructures d'alienació de la desraó.

La racionalitat clàssica va disposar un ordre classificatori i va instaurar el llenguatge discursiu com a marc necessari del saber i, així, com a constitutiu de l'època. No obstant, aquell tipus d'experiència artística trenca amb l'ordre significatiu per no afirmar res més que el pur silenci, l'absència de significació; és un contra-discurs on només hi trobem l'eco de l'experiència del silenci, de la follia i la mort.

Per tant, veiem com Foucault expressa un punt de fuga d'aquesta experiència pròpia de la modernitat: són precisament els bojos i certs artistes, filòsofs i escriptors -figures marginals- qui sortegen el camp de la significació i desdoblen el llenguatge on s'expressa la nostra possible i actual experiència i, per tant, qui dinamita l'experiència d'una etapa anterior. Aquests artistes encarnen la força pertorbant, no sotmesa al rituals d'exclusió, on es materialitza una altre experiència diferent a l'experiència donada en la cultura occidental: aquesta experiència és irreductible als successius moviments de la raó. Així, ambdues figures: el foll i aquests artistes, literats i filòsofs són les bases d'una experiència que transcendeix i transgredeix els límits del llenguatge a l'hora d'alliberar-lo de tota obediència al discurs –vehicle de l'experiència d'una època-.

No obstant, aquestes experiències situades del costat de la desraó s'enfronten a grans pràctiques discursives que han guanyat molt de pes enguany i que han culminat en la psicoanàlisi, a saber, el discurs que ha acceptat la condició d'alienació de la follia i l'ha tret a la llum, alienant-la encara més en la relació metge-malalt on el darrer obehirà les sentències del primer i se li atorgarà un llenguatge que no permet dir res més que pur silenci. Per tant, són aquests dos elements els constitutius de l'alienació dintre la psicoanàlisi: la relació entre metge i malalt que tindrà un caràcter paternal i, consegüentment, de submissió, i el llenguatge expressat pel malalt, a saber, un llenguatge indefinidament monologat que Freud ha procurat que no afirmi res més que la sentència "estic boig".

Així, la psicoanàlisi com a dispositiu de saber ha ajudat a configurar el discurs de veritat de la nostra cultura, un dispositiu que es reafirma en alienar la follia, ja que aquesta no s'ajusta a la classificació d'allò mateix.

Ara bé, és cert que Foucault situa a la psicoanàlisi, al llarg de la seva obra i fins i tot dintre la seva tesi doctoral en punts oposats, com anuncia Derrida, una vegada està situat al costat del geni bo i altres vegades al costat del geni dolent. Cal, però, fixar-se en l'essencial, a saber, si Foucault és un crític de les estructures establertes per una societat, aleshores, la seva feina rau en la investigació i problematització de tots aquells sabers que formen pràctiques discursives i es situen al costat del poder per tal d'organitzar la societat. Així, la psicoanàlisi, en tant que discurs que genera veritats en la nostra cultura, és centre d'atenció pel filòsof post-estructuralista. Cal, però, tenir en compte l'evolució de pensament d'aquest, que el porta a entendre la psicoanàlisi de maneres diferents i fixar-se en punts diferents d'aquesta. No obstant, quedem-nos amb l'essencial: el filòsof posa en el punt de mira i problematitza tot allò que serveix de base per guiar i domar una societat: "Jo diria que el que faig és la història de les problematitzacions. És a dir, la història de la manera en que les coses es tornen problemes." ⁷⁹

Derrida també denuncia aquest moviment de pèndul dins *La història de la follia a l'època clàssica*, no obstant, cal tenir en compte que és un text molt poètic on Foucault

79 (2003). Michel Foucault, por sí mismo. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=w942p02wX8>

juga amb les figures literàries. Per tant, cal notar les sovint figures retòriques que utilitza el filòsof i que poden fer caure al lector en confusió. No obstant, no cal precipitar-se, ja que si al llarg de la seva tesi doctoral situa a Freud a prop de l'experiència tràgica de la follia no és més que per mostrar aquest joc de mans del pare de la psicoanàlisi a l'hora de dotar –aparentment- la follia de llenguatge. Així doncs, al final de l'obra s'evidencia que el lloc de la psicoanàlisi és aquell on se situen tots aquests dispositius amb uns discursos que generen unes veritats que es posen al servei del procés d'homogeneïtzació de la societat.

Cal pensar en aquests progressos mèdics i aquestes pràctiques discursives que Foucault problematitza en tota la seva obra i que han aconseguit alienar la follia en un estatut de silenci, exclusió i reclusió convertint-la en l'alteritat. No obstant, el que mai desapareixerà, per més avanços mèdics ni per més pràctiques discursives que es generin, serà la relació de l'home amb els seus fantasmes, amb el seu impossible, amb el seu dolor sense cos, amb la seva nit.

Ara bé, el que interessa és el nostre present: aquest present on les ciències “psi” s'han apoderat de la nostra cultura i de tot l'estament relacionat amb la desraó. Aquestes ciències que han medicalitzat fins el més últim punt d'alteritat i que han psicoanalitzat i psicopatologitzat tots els desordres de la cultura. Una cultura on la literatura s'ha comercialitzat i aspira a tenir el major número de ventes en comptes de fixar-se en termes de qualitat. En aquesta cultura on s'han perdut les bases d'allò essencial a i per l'home, cal fer una mirada retrospectiva i picar-li l'ullet a Foucault per entendre el perquè de les formes d'actuació de la nostra societat com també adonar-se que hem anat perdent llibertats cada vegada més. Com anuncia Miguel Morey: “perquè Història de la follia és també –i des d'un punt de vista moral, davant de tot- un lluminós cant a la llibertat”.⁸⁰

80 Morey, M. (2014) *Escritos sobre Foucault*. Madrid: Sexto piso. p. 109.

6. Bibliografía.

- Balbier, E., Deleuze, G., Dreyfus, H. L., Frank, M., Glücksmann, A. (1999) *Michel Foucault, filósofo*. Barcelona: Gedisa.
- Derrida, J. (1989) *La escritura y la diferencia*. Barcelona: Anthropos.
- Droit, R. P. (2006) *Entrevistas con Michel Foucault*. Barcelona: Paidós.
- Foucault, Michel. (1984) *Enfermedad mental y personalidad*. Barcelona: Paidós.
- Foucault, M. (1999) *Entre filosofía y literatura: Obras esenciales, Volúmen I*. Barcelona: Paidós.
- Foucault, M. (2006) *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. I).
- Foucault, M. (2006) *Historia de la locura en la época clásica*. Barcelona: Fondo de cultura económica de España. (Vol. II).
- Foucault, M. (1976) *La historia de la sexualidad I. La voluntad de saber*. México: Siglo XXI.
- Foucault, M. (1986) *Las palabras y las cosas*. Barcelona: Planeta.
- Garcia Canal, M. I. (1990) *El loco, el Guerrero, el Artista: Fabulaciones sobre la obra de Michel Foucault*. México: Plaza y Valdés Editores.
- Morey, M. (2014) *Escritos sobre Foucault*. Madrid: Sexto piso.
- Morey, M. (2014) *Lectura de Foucault*. Madrid: Sexto piso.

- Quintanas, A. (2002) *Michel Foucault: Filosofía de la transgressió*. Barcelona: Pòrtic.
- Quintanas, A. (2013) “¿El péndulo de Foucault con el psicoanálisis?”, dins *Analizando el cuerpo: La vigencia política del psicoanálisis*. (147-163) González, A.C. i Saez, B. editores. Barcelona: Ediciones del Centro de Investigación Psicoanálisis & Sociedad.
- Roudinesco, E., Postel, J., Farge, A., Pirella, A., Major, R. (1996) *Pensar la locura: Ensayos sobre Michel Foucault*. Barcelona: Paidós.
- Sauquillo, J. (1989) *Michel Foucault: una filosofía de la acción*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- Sauquillo, J. (2001) *Para leer a Foucault*. Madrid: Alianza Editorial.
- Veyne, P. (2009) *Foucault: Pensamiento y vida*. Barcelona: Paidós.
- Maeterlinck, M. (1907) *La inteligencia de las flores*. Recuperat de <http://ebiblioteca.org/?/ver/63611>
- Aguilar, F. (2013) “Locura y sexualidad: La “elección original” de los tiempos modernos según Michel Foucault”: *Revista Xihmai*, 16, 47-64.
- Ayouch, T. (2013) “Foucault a favor del psicoanálisis: verdad, veridicción, practicas de sí”: *Verba Volant. Revista de Filosofía y Psicoanálisis*, 2, 78-98.
- Derrida, J. (1995) “Ser justo con Freud: la historia de la locura en la edad del psicoanálisis”. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 15, 225-254.
- Galván, V. (2009) “La recepción extraacadémica de Michel Foucault en la cultura de la transición española: La antipsiquiatría y la *Historia de la locura* en

- los psiquiatras progressistas”: *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 104, 485-500.
- McNabb, D. (2000) “Lacan entre Foucault y Derrida: fronteras del psicoanálisis”. *Semiosis. Nueva época*. 6, 52-58.
 - Novella, E. (2009) “El joven Foucault y la crítica de la razón psicológica: en torno a los orígenes de la *Historia de la locura*”. *Revista de Filosofía Moral y Política*, 40, 93-113.
 - Pastor, J. (2009) “Relevancia de Foucault para la Psicología”: *Psicothema*, 21, 628-632.
 - Amar, M. (2012) “Cogito y Locura: En torno al debate Foucault-Derrida.” *Fragmentos de Filosofía*, 10, 1-20. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4121018>
 - Ariso, J. M. (2010) “Una ilustración del acto de escisión entre razón y locura enunciado por Foucault: la imagen del hombre esencialmente incompleto”: *Contrastes: revista Internacional de Filosofía*, 16, 385-395. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3720502>
 - Campillo, A. (1995) “Foucault y Derrida: Historia de un debate sobre la Historia”. *Daimon: Revista Internacional de Filosofía*. 11, 59-82. Recuperat de <http://revistas.um.es/daimon/article/view/7151>
 - Guinsberg, E. (2001) “Libro polémico: “El psicoanalismo, el orden psicoanalítico y el poder”: Acerca del psicoanalismo de Robert Castel”: *Subjetividad y Cultura*. 17, 1-13. Recuperat de <http://subjetividadycultura.org.mx/2013/04/libro-polemico-el-psicoanalismo-el-orden-psicoanalitico-y-el-poder/>

- Marcese, M. (2010) “Una experiencia de la Sinrazón”. *ETD- Educação Temática Digital* 11, 215-231. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4856318>

- Pastor, J. (2009) “Historia de la locura en la época clásica y movimiento antipsiquiátrico”: *Revista de Historia de la psicología*, 30, 293-299. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3043321>

- Salcedo, M.A. (2010) “El retorno Freudiano al pensamiento clásico de la modernidad”. *Psicogente*, 13, 131-144. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3661441>

- Salcedo, M.A. (2010) “La crítica historicista de Michel Foucault al Psicoanálisis en *Historia de la Locura*”. *A parte Rei: Revista de Filosofía*, 70, 1-13. Recuperat de <http://serbal.pntic.mec.es/AParteRei/salcedo70.pdf>

- Velásquez, L. M. (2012) “Foucault y Freud. La construcción del sujeto en el marco de las relaciones de poder ejercidas desde el lenguaje por el discurso”: *Psicoespacios: Revista virtual de la Institución Universitaria de Envigado*, 6, 230-238. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5012887>

- Mendoza, G. (2007) Michel Foucault: *Una historia de la sexualidad crítica del psicoanálisis*. *Universidad de Granada, Facultad de Filosofía y Letras*. 1-759.

- Rinaudo, I. P. (2005) *El papel del psicoanálisis en el dispositivo de la sexualidad: Seminario Michel Foucault: Historia de las Ciencias Humanas y Genealogía del Sujeto Moderno*. [Apunts acadèmics.]

- Abeijón, M. (2015) Ser justo con Foucault: Ambigüedad del psicoanálisis en la obra temprana de Michel Foucault. *Facultat de Psicologia, Universitat de Buenos Aires. VII Congreso Internacional de Investigación y Práctica*

Profesional en Psicología XXII Jornadas de Investigación Décimo Encuentro de Investigadores en Psicología del MERCOSUR. (17-19).

- (1965) Michel Foucault. Filosofía y psicoanálisis. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=psWOx01Crps>
- (2003) Michel Foucault, por sí mismo. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=w942p02wX8>
- (2012) Psicoanálisis y Filosofía por Juan Rivto. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=DmxwUEC31Xc>
- (2013) Invención del Psicoanálisis-Freud. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=uoSrvxnF7qY>